

Esipuhe

Kesällä 1999 Pohjoismaiden pääministerit asettivat "Viisaiden paneeliksi" kutsutun työryhmän selvittämään pohjoismaisen yhteistyön tulevaa suuntaa ja tehtäviä. Paneeli piti perustavan kokouksensa syyskuun 3. päivänä 1999 ja aloitti tuolloin työnsä tarkastelemalla Pohjoismaiden yhteiskuntien kehityksen yhteisiä piirteitä ja arvioimalla, mitä vaatimuksia ja toiveita nämä piirteet asettavat Pohjoismaiden yhteistyölle.

Työn tuloksena syntyi raportti, joka on luovutettu paneelin toimeksiantajille. Toimeksiantajat toivoivat, että raportti olisi myös kansalaisten saatavilla. Tämän vuoksi se on julkaistu tässä kirjassessa: Pohjola - avoinna maailman tuulille. Raportti on julkaistu myös internetissä osoitteessa www.norden.org/vis.

Paneelin jäseninä toimivat toimitusjohtaja Jón Sigurðsson (puheenjohtaja), Islanti, vanhempi tutkija Lykke Friis, Tanska, suurlähettiläs Ole Norrback, Suomi, osastopäällikkö Jóannes Dalsgaard, Färsaaret, entinen landstyren jäsen Marianne Jensen, Grönlanti, rehtori Tove Bull, Norja, ministeri Britta Lejon, Ruotsi ja suunnittelija Anders Ingves, Ahvenanmaa. Paneelin jäsenet valittiin henkilökohtaisen kapasiteetin perusteella eikä yhteisöjen tai hallitusten edustajan ominaisuudessa.

Paneeli asetti asiantuntijoista koostuneen konsultoivan työryhmän selvittämään yleisesti Pohjolaa ja pohjoisia alueita koskevien eri kansainvälisten järjestöjen työn päällekkäisyyksiin ja yhteistyöhön sekä erityisesti Pohjois-Atlantin ympäristöön liittyviä kysymyksiä. Asiantuntijat olivat suurlähettiläs Holger Rotkirch, professori Olav F. Knudsen, johtaja David Egilsson ja fil.tri Soffía Guðmundsdóttir.

Paneelin raportin toimittajana toimi pääsihteeri Larserik Häggman. Svenolof Karlsson avusti raportin julkaisemisessa. Paneelin sihteerinä toimi Niels Refslund.

Kööpenhamina lokakuussa 2000

Jón Sigurdsson

Pohjoismaiden pääministereille

Yhteistyöministereiden Riassa 9. - 10.10.2000 pidettävän kokouksen alla ns. Viisaiden paneeli, joka asetettiin kesällä 1999, luovuttaa raporttinsa Pohjoismaiden yhteistyön tulevasta suunnasta ja tehtävistä otsikolla Pohjola - avoinna maailman tuulille.

Helsingissä 28. syyskuuta 2000

Jón Sigurdsson

Niels Refslund

puheenjohtaja

sihteeri

JOHDANTO JA TEHTÄVÄ

Kansainvälistymisen lisääntyessä yhteisiä arvoja ja etunäkökohtia edustavien maiden välinen alueellinen yhteistyö muuttuu entistä merkittävämmäksi silloin, kun tavoitteena on sekä kansainvälinen vaikuttaminen että kansallinen edunvalvonta. Pohjoismainen yhteistyö on ilmaus yhteisestä arvomaailmasta ja samankaltaisesta hyvinvointikäsitteestä. Se on tapa huolehtia pohjoismaalaisten oikeuksista ja kehittymismahdollisuuksista globaalissa ympäristössä ja turvata kansalaisten edut yhä avoimemmista yhteiskunnissa.

Pohjoismaiset yhteiskunnat ovat rakentuneet vuosisatojen kuluessa siten, että ne muistuttavat toisiaan ratkaisevalla tavalla ja eroavat monin tavoin muista Euroopan ja muun maailman maista. Yhteinen historia, kieliyhteisyys ja yhteinen kulttuuriperintö yhdistettynä rikastuttaviin erityispiirteisiin ovat yhteistyön perusta. Tämän ja samankaltaisen yhteiskuntarakenteen johdosta Pohjola on muodostanut luontevan perustan yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kansainvälistymiselle.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että pohjoismaalaiset kokevat pohjoismaisen ulottuvuuden niin itsestäänselvänä, että he jopa kokevat sen osana kansallista identiteettiä. He suhtautuvat myönteisesti yhteistyön syventämiseen sekä perinteisissä Pohjoismaiden sisäisissä kysymyksissä että suhteissa muuhun maailmaan. Yhteenkuuluvuuden tunne on voimaakkampi kuin aineelliset etunäkökohdat ja viralliset instituutiot antaisivat olettaa. Yhteistyöllä on kansalaisten voimakas tuki, mikä on harvinaista valtioiden välisissä suhteissa. Tämä on Pohjolle ainutlaatuinen voimavara tilanteessa, jossa Euroopan unioni (EU) on muodostunut yleiseksi viitekehikseksi maanosamme kehittymiselle.

Pohjoismaiden yhteistyön lähtökohdina ovat aina olleet yksittäiset kansalaiset ja sillä on pyritty kohentamaan näiden ehtoja. Tämä on myöskin suurelta osin yhteistyön esanssi ja voima sekä selitys sen suosiolle kansalaisten keskuudessa. On aika ynnätä vuosien saavutukset ja tarkasteltava, mitä olisi vielä tehtävä hyvinvointiviran kansalaissopimuksen aikaansaamiseksi pohjoismaalaisten oikeuksista.

Näistä syistä paneeli on ottanut tehtäväkseen:

- tunnistaa yhteiset piirteet Pohjoismaiden yhteiskuntakehityksessä uuden vuosituhatvuoden alussa
- arvioida, mitä vaatimuksia ja toivomuksia tämä asettaa Pohjoismaiden yhteistyölle
- raportoida tuloksista Pohjoismaiden ministerineuvostolle syyskuussa 2000, siten että raportti voidaan esittää Pohjoismaiden neuvoston istunnossa Reykjavikissa marraskuussa 2000.

Raportin tehokkaasta jakelusta yleisölle on huolehdittava.

KUVA 1

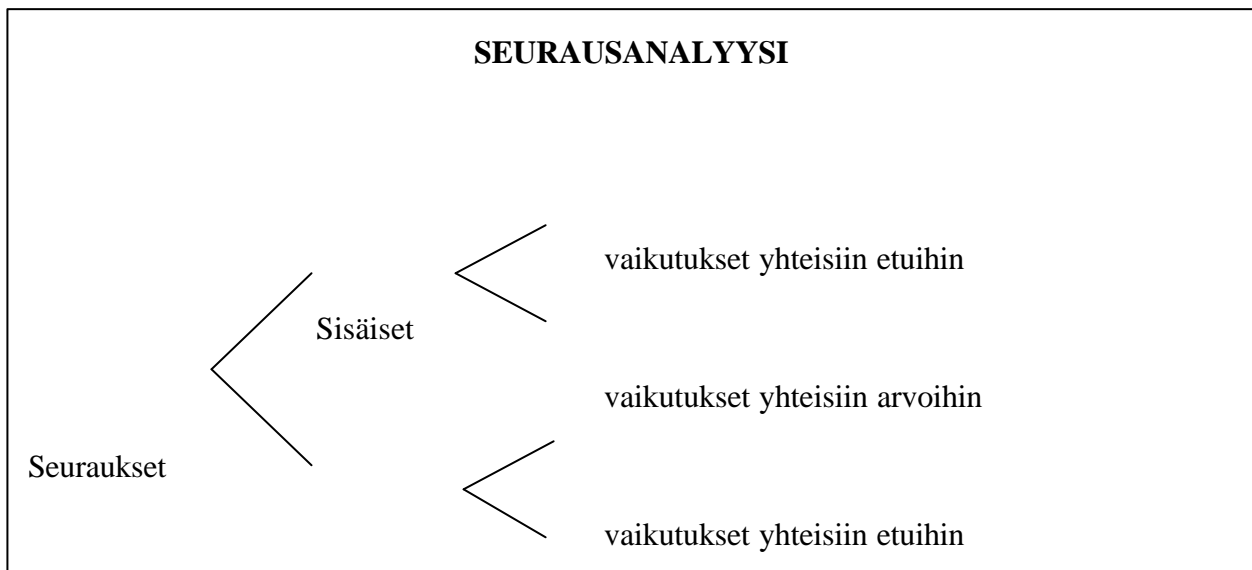
Paneelityöskentelyn kolme vaihetta

Pohjolan tulevaisuutta muovaavat trendit

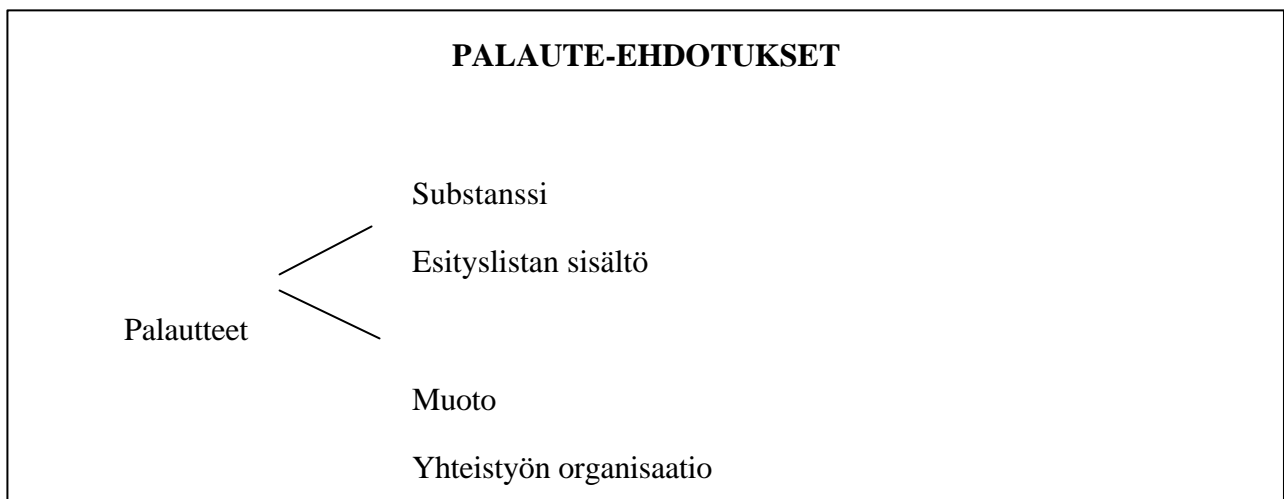
Seuraukset Pohjoismaiden yhteistyölle

Palaute ja toimenpiteet pohjoismaisella tasolla

KUVA 2

KUVA 3

Raportin tärkein johtopäätös on, että uuden vuosituhaten alkaessa tarvitaan Pohjoismaiden yhteistyön rakenteen perusteellista uudistamista. Syynä on ennen kaikkea se, että lisääntynyt kansainvälistyminen on johtanut siihen, että yksittäiset valtiot ovat liian pieniä kyetäkseen

ratkomaan läheskään kaikkia kansallisia ongelmiaan. Ilman yhteispohjoismaista edunvalvontaa pohjoismaiset etunäkökohdat ja arvostukset ovat vaarassa heikentyä maailmanlaajuisella ja eurooppalaisella tasolla. Vastaavasti globalisoituminen edellyttää Pohjoismaita kehittämään edelleen demokratiakäsityksiään: Globaalissa maailmassa, jossa monet tärkeät päätökset tehdään kansainvälisillä areenoilla, ei kansallisen demokratian syventäminen ja parantaminen riitä. Demokraattisen vaikuttamisen säilyttämiseksi Pohjoismaiden on sen vuoksi entistä voimakkaammin työskenneltävä kansainvälisten sääntöjen (EU:sta WTO:hon) puolesta ja varmistettava kansallisten parlamenttien mahdollisuus vaikuttaa prosesseihin.

Euroopan unionin laajentuminen ja syventäminen edellyttää myös, että Pohjoismaiden on siirryttävä näkökantojensa pelkästä koordinoinnista yhdellä suulla puhumiseen priorisoiduilla politiikan aloilla. Lisäksi EU:n dynaaminen kehittyminen edellyttää Pohjoismaiden lähialuepolitiikan uudelleen arvioimista.

Jotta uusiin haasteisiin pystyttäisiin vastaamaan, paneeli esittää ensisijaisesti, että yhteistyön nykyinen kolmikantamalli korvattaisiin joustavalla kehärakenteella, joka toisaalta mahdollistaisi nykyistä yhtenäisemmän pohjoismaisen esiintymisen, toisaalta helpottaisi lähialueiden - Baltiasta Kanadaan - osallistumista. Jotta kansallisten parlamenttien vaikutusvallan entistä huomattavampi kaventuminen vältettäisiin päätöksenteon siirtyessä yhä useammin kansainvälisille näyttämöille, paneeli esittää lisäksi, että Pohjoismaiden neuvosto muutettaisiin kokoukseksi, jonka kulkuun kansallisten parlamenttien valiokunnat osallistuisivat aktiivisesti.

Kun entisen näkemyksen mukaan Pohjoismaiden yhteistyö käsitettiin lähinnä yksinomaan Pohjoismaiden väliseksi yhteistyöksi, niin uusi käsitys perustuu sille näkemykselle, että Pohjoismaiden yhteistyö on eräs poliittinen instrumentti kansainvälisissä yhteyksissä. Ajoissa tehdyt selkeät kansalliset ja pohjoismaiset kannanotot lisäävät vaikutusvaltaa nopeasti muuttuvassa maailmassa. Tälle voidaan luoda edellytykset toteuttamalla ehdotetut muutokset ja noudattamalla raportissa esitetyn suuntaista määrätietoista politiikkaa.

Yhteiskuntakehityksen yhteiset piirteet

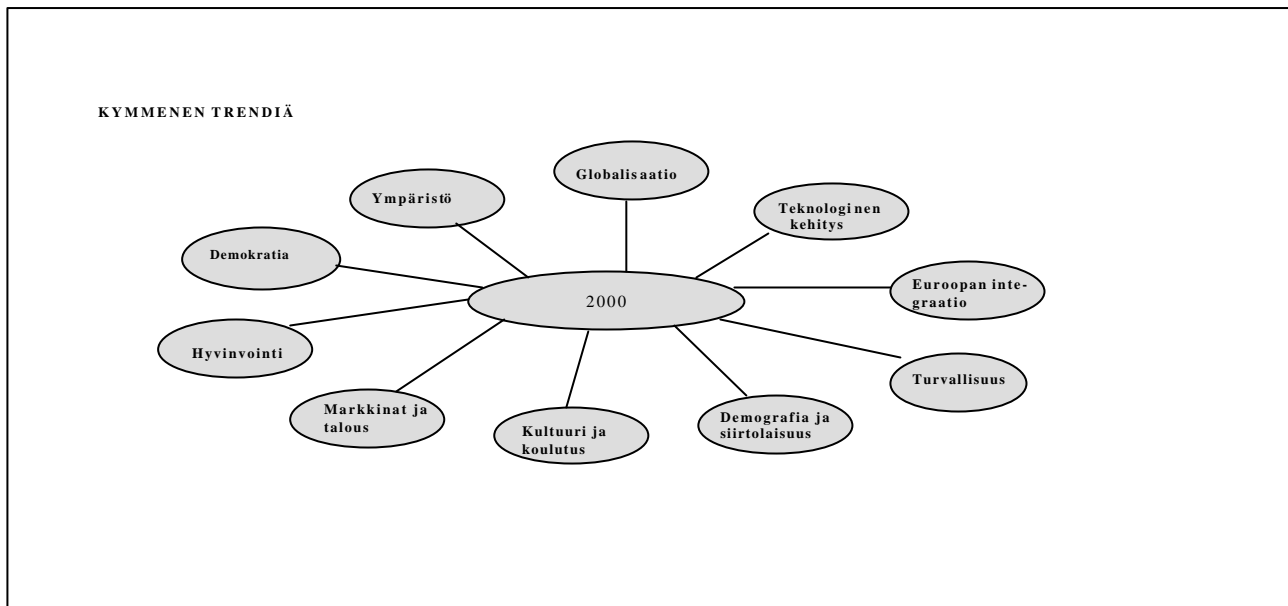
Paneeli on tarkastellut työssään kymmentä eri kehitystrendiä ja niiden seurauksia Pohjolle ja Pohjoismaiden yhteistyölle.

Trendit ovat

1. Globalisoituminen
2. Teknologinen kehitys
3. Euroopan integraatio
4. Turvallisuus
5. Demografia ja muuttoliike
6. Kulttuuri ja koulutus

7. Markkinat ja talous
8. Hyvinvointi
9. Demokratia
10. Ympäristö

KUVA 4

Raportti

Seuraavassa kymmenen trendin kuvailussa, jota syvennetään liitteessä, korostetaan pohjoismaisella tasolla tarvittavia toimenpiteitä. Paneeli on tehnyt joitakin toimenpide-ehdotuksia, jotka esitellään kussakin trendiosiossa. Paneeli on tietoinen siitä, että useat toimenpide-ehdotukset koskettavat jo käynnissä olevia toimintoja. Ehdotusten tarkoituksena on kuitenkin toimia pohjoismaisen yhteistoiminnan strategisena osoituksena uuden vuosituhannen alussa.

Kymmenen trendiin suoraan liittyvien ehdotusten lisäksi paneeli esittää omassa osiossaan joitakin huomautuksia Pohjoismaiden yhteistyön muodosta ja suunnasta. Paneelin uudistusehdotukset esitellään pääpiirteittäin raportin lopussa.

KYMMENEN TRENDIÄ

1. Globalisoituminen

Globalisoituminen siinä merkityksessä, että maailman eri valtioiden asukkaat ovat entistä useammin yhteydessä toisiinsa, koskettaa olemassaolon kaikkia puolia. Maailmanlaajuinen informaatiotulva ja ihmisten lisääntynyt liikkuminen yli rajojen synnyttävät virtauksia, jotka vaikuttavat elintapoihin, kulttuuriin ja käyttäytymiseen kaikkialla maapallolla.

Globalisoitumisella on monet kasvot: nopeasti kasvava kansainvälinen kauppa, pääomien siirtyminen maasta toiseen, huipputekniikan suuret edistysaskeleet, alentuneet kuljetuskustannukset ja voimakkaasti lisääntyvä siirtolaisuus ihmisten etsiessä parempaa elämää rikkaista maista tai paetessa sortoa. Samalla kun globalisoituminen lisää yksilön vapautta, ts. ihmisen mahdollisuuksia tehdä omia valintoja viranomaisista ja asuinpaikasta riippumatta, sen sosiaaliset seuraukset

aiheuttavat epäluuloisuutta ja levottomuutta. Ympäristö ja ihmisoikeudet ovat maailmanlaajuisia kysymyksiä, joilla on ratkaiseva merkitys meidän yhteiselle tulevaisuudellemme.

Taloudellisella tasolla kansainvälistyminen ja sotien jälkeen vapautuneen kaupan synnyttämä molemminpuoleinen riippuvuus ovat muuttuneet monihaaraiseksi prosessiksi kohti integroitua maailmantaloutta. Jo nyt kolmasosa kansainvälisestä kaupasta tapahtuu monikansallisten yritysten kesken tai niiden kanssa. Samalla kansainväliset talous- ja rahamaailman tapahtumat lisääntyvät lähes räjähdysmäisesti. Informaatioteknologian kehitys mahdollistaa yhä laajemman eri palvelujen rajattoman kaupan.

Globalisoituminen jatkuu kuljetuksen, televiestinnän, tietoteknologian, ympäristöhuollon ym. toimiessa tiennäyttäjinä. Globalisoituminen parantaa niiden maiden talouden edistymistä, jotka voivat hyödyntää suhteellisia etujaan avoimen maailmankaupan myötä.

Pohjoismaiden on toimittava yhdessä sellaisen kansainvälisen säännösten luomiseksi, joka edistää globalisoitumisen myönteisiä puolia, mutta samalla heikentää sen haitallisia seurauksia. Tällä tavoin demokraattinen valvonta kansallisella tasolla vahvistuu. Globalisoitumisesta johtuvat maailman kansojen välisen työnjaon muutokset voivat ilman tarvittavia toimenpiteitä johtaa sen kaltaisiin talousongelmiin ja työttömyyten, joita ei voida poistaa pelkästään kansallisella tasolla. Vaarana on myös rikkaiden ja köyhien maiden välisen kuilun syveneminen kuten myös globalisoitumista eri tavoin hyödyntävien kansallisten ryhmien välillä.

Pohjolan vahvat teknologiayritykset ovat käsittäneet pohjoismaisen identiteetin edut kansallisen identiteetin täydentäjänä. Ne hyödyntävät pohjoismaista imagoaan kansainvälisessä kilpailussa. Pohjoismaiden yhteistyö edesauttaa puolestaan vahvan kotipesän luomista pohjoismaisille maailmanlaajuisille toimille. Samalla globalisoituminen ja hyvinjärjestetty vapaakauppa, josta Pohjoismaiden ulkomaankauppa on riippuvainen, ovat pohjoismaisen hyvinvoinnin ratkaisevia edellytyksiä.

Huomattavien globaalisti toimivien teknologiayritystensä ansiosta Pohjola on hyvissä asemissa ”uudessa taloudessa”, ja lisävahvistuksia tulee joka vuosi myös muilta tulevaisuuden aloilta kuten ympäristö- ja geeniteknologiasta.

Ihmisoikeus- ja elintasokuilu maailman eri kansojen välillä on yhä suuri. Mikäli vastatoimenpiteisiin ei ryhdytä, tämä kehitys vahvistuu helposti muun muassa siksi, että tietokoneiden ja viestintäteknologian saatavuus vaihtelee suuresti. Puhutaan pohjoisen ja etelän välisestä digitaalisesta kuilusta. Pohjolla pitäisi olla hyvät mahdollisuudet auttaa tämän kuilun umpeen kuomisessa.

Huolimatta kylmän sodan päättymisestä maailmalla on useita rauhattomia pesäkkeitä. Tämän johdosta Pohjoismaiden on jatkettava yhteistä työtään Yhdistyneissä kansakunnissa (YK) ja muilla kansainvälisillä areenoilla. Yhteinen esiintyminen ajoissa antaa Pohjoismaille suuremman painoarvon kansainvälisesti.

Suunta ja toimenpiteet

Globalisaatio on yleisesti ottaen myönteinen ilmiö Pohjoismaiden kannalta, mutta se voi johtaa kansallisen ja demokraattisen vaikuttamisen heikentymiseen. Jotta tältä vältyttäisiin, Pohjoismaiden on yhdessä

- ❑ toimittava tiiviimmän kansainvälisen yhteistyön puolesta ja koordinoitava etukäteen politiikkansa kansainvälisillä areenoilla,
- ❑ hyödynnettävä kansainvälistymistä maiden välisten avoimempien suhteiden, ympäristöhuollon ja ihmisoikeuksien edistämiseksi
- ❑ edistettävä yhteisiä pohjoismaisia arvoja kansainvälisissä säännöstöissä
- ❑ vahvistettava Pohjolan asemia yhteisillä ja aikaisilla esiintymisillä kansainvälisissä yhteyksissä

Sisäisesti Pohjoismaiden on

- ❑ yhdessä vaikutettava siihen, että tutkimus ja koulutus Pohjolassa tukee nykyistä enemmän uuden teknologian kehittämistä
- ❑ suhtauduttava avoimesti kansainväliseen työvoiman hankintaan ja siirtolaisuuteen.

2. Teknologinen kehitys

Teknologian kehittyminen on globalisoitumisen pääasiallinen käyttövoima. Sen myötä kehittyi verkostoyhteiskunta, joka antaa ihmisille aivan uusia mahdollisuuksia omaksua monipuolisia tietoja internetin ja uusien viestimien avulla. Ihmisten käyttäytymismalli on kokemassa perusteellista muutosta muun muassa interaktiivisten medioiden myötä.

Kehittyneet informaatiojärjestelmät antavat entistä suuremmat mahdollisuudet räätälöidä tuotteita ja ratkaisuja eri tehtäviin. Henkinen pääoma ja tietoon perustuva teollisuus valtaa yhä suuremmassa määrin pääoma- ja resurssipohjaisen teollisuuden asemia taloudellisen kasvun pääasiallisena käyttövoimana. Informaatioteknologia on integroitu osa kaikkia menestyviä yrityksiä. Informaatio toimii yhä selkeämmin sidosaineena, joka yhdistää kaiken taloudellisen toiminnan rakenteet.

Pohjoismaat ovat suhteellisen vahvoilla uudessa tietoyhteiskunnassa. Tietokoneiden, internet-liittymien ja matkapuhelimien määrä on kansainvälisten vertailujen kärjessä, ja uusi teknologia on useimpien pohjoismaalaisten ulottuvilla. Kaksi maailman johtavista langattoman viestinnän yrityksistä on pohjoismaalaisia. Alihankkijoilla ja ohjelmistojen suunnittelijoilla on suuret potentiaaliset markkinat.

Tästä huolimatta suuri osa Pohjoismaiden teknisistä ja hallinnollisista ratkaisuista on tehty kansalliselta pohjalta. Myös väestöpohjan, koulutusmahdollisuuksien ja pääomavarojen rajallisuus asettaa rajat Pohjoismaiden kasvulle ja kehitykselle.

Huipputeknologian toiminnan jatkuvan kehittymisen takaamiseksi Pohjolassa tarvitaan muun muassa työvoiman hankkimista kansainvälisiltä markkinoilta, yhteistoimintaa kansainvälisten it-, bio- ja geeniteknologian standardien aikaansaamiseksi sekä tutkimusta tietyillä erityisaloilla. Telekommunikaatiota ja tietotekniikkaa koskevia yhteisiä ratkaisuja on syytä harkita kuten myös pohjoismaisen projektiviennin ja pohjoismaisten projekti-investointien yhteisiä rahoitusmuotoja.

Telekommunikaatio ja informaatioteknologia ovat olleet huomion keskipisteessä viime vuosina, ja niillä onkin epäilemättä suurta potentiaalia tulevaisuudessa. On kuitenkin oltava varuillaan, ettei Pohjoismaissa takerruta liiaksi it-alaan. Erityisen tärkeätä on, ettei muita merkittäviä tutkimusaloja, kuten geenitutkimusta ja bioteknologiaa, laiminlyödä.

Suunta ja toimenpiteet

Teknologian kehittyminen on vaikuttanut vahvasti Pohjoismaihin, joilla on hyvät lähtökohdat monella alalla.

Kansainvälisissä yhteyksissä Pohjoismaiden on yhdessä

- ❑ tehtävä aloitteita yhteisten standardien ja säännösten luomiseksi it-, bio- ja geeniteknologian alojen huipputekniikalle
- ❑ edistettävä resurssien ja infrastruktuurin koordinoitua yli rajojen
- ❑ avustettava informaatioteknologia levittämisessä kehitysmaihin

Sisäisesti Pohjoismaiden on

- ❑ koordinoitava koulutus- ja tutkimusmahdollisuutensa, mm. budjettiratkaisuilla
- ❑ panostettava yhdessä teknologian kärkialoihin
- ❑ helpotettava työvoiman hankintaa muista maista
- ❑ helpotettava yleistä informaatioteknologian saatavuutta

3. Euroopan integraatio

Syveneminen ja laajeneminen olivat tyypillisiä 1900-luvun viimeisen vuosikymmenen integraatiokehitykselle. Syventäminen on tullut esille ennen kaikkea yhteisen rahapolitiikan, yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä pakolais- ja poliisiyhteistyön muodossa. Laajeneminen käsitti 1990-luvulla kolmen uuden jäsenvaltion lisäksi 13 jäsenehdokasta ja laajentumisnäkyvät Kaakkois-Eurooppaan.

Seurauksena on Euroopan unionin kehittyminen entistä selvemmin yleiseurooppalaiseksi järjestöksi ja keskeiseksi toimijaksi Euroopassa. EU asettaa nykyään kehykset suurelle osalle Pohjoismaiden kansallista lainsäädäntötyötä. Oltuaan perinteisessä mielessä kansallisvaltioita EU-maista on tullut jäsenvaltioita.

Tulevaa kehitystä tulee yhä leimaamaan nopeus. Kiihtyvän globalisoitumisen ja yhteisen valuutan voidaan olettaa vakauttavan integraatiota rahapolitiikan, erityisesti veropolitiikan, työmarkkinoiden ja elinkeinoasioiden koordinoitua myötä. Näiden lisäksi syvennetään EU:n yhteistä turvallisuus-, ulko- ja puolustuspolitiikkaa sekä oikeudellista ja sisäistä yhteistyötä, johon on kiinnitetty huomiota viime aikoina.

EU-dynamiikka ja se tosiasia, että yhä useampia kysymyksiä säädellään EU-tasolla voi johtaa Pohjoismaiden erilaisten liittymisratkaisujen vuoksi Pohjolan pirstaloitumiseen. Tämän uhkakuvan vastapainona on se, että EU:n lainsäädäntö on voimassa kaikkialla Pohjolassa muun muassa sisämarkkinoiden ja Schengen-sopimuksen osalta¹. Jotkin Pohjoismaista ovat mukana tekemässä päätöksiä, toiset ovat niiden kohteina. EU:n keskeinen rooli lainsäädäntötyössä on voimakas peruste

---

¹ Färsaaret eivät ole vielä liittyneet Schengen-sopimukseen

pohjoismaiselle koordinoinnille ja aktiiviselle sillanrakennukselle EU:n ja unioniin kuulumattomien Pohjoismaiden välille.

EU:n laajentumisprosessi tulee vielä suhteellisen pitkän ajan merkitsemään lähes pysyviä hallitusten välisiä neuvotteluja EU-laitosten uudistamisesta. Neuvottelukuvio muuttuu varmasti, jos EU:n jäsenmäärä nousee viidestätoista lähes kolmeenkymmeneen. Keskustelut joustavuuden lisäämisestä ja erilaisista kehitysvaihdeista tulevat ilmeisesti olemaan todellisuutta vielä pitkän aikaa. Kun EU laajenee, yhteistyön tarve samanlaisen arvomaailman omaavien maiden välillä lisääntyy. Kehitys kohti ryhmäneuvotteluja ja EU:n alueellistumista vaikuttaa todennäköiseltä. Mikäli Pohjoismaat haluavat säilyttää vaikutusvaltansa, tämä edellyttää, että pohjoismaiset jäsenet koordinoivat näkökantansa ja yhä useammassa tapauksessa puhuvat neuvotteluissa yhdellä suulla.

Pohjoismaisilla EU-mailla on myös tarve tehdä yhteistyötä EU:n puitteissa avoimuuden lisäämiseksi ja unionin päätöksentekoprosessin demokratisoimiseksi.

EU:n laajentumisen monimutkaiset edellytykset aiheuttavat suuren vaaran viivästyminen ja lukkiutuneiden tilanteiden syntymiselle. Samalla hakijamaiden mittavat poliittiset ja taloudelliset uudistusprosessit tunnusteluvaiheessa ovat luoneet vakavia sosiaalisia ongelmia. Demokratiakehitystä ja talouden vakautumista hakijamaissa voidaan pitää EU:n toiminnan erittäin myönteisinä puolina. Pohjoismaiden kokemukset aktiivisesta kansalaisjärjestötoiminnasta voivat tässä yhteydessä palvella yhteiskunnallisen kehityksen tienviittana.

Pohjoismaiden kiinnostus lähialueiden olojen vakauttamiseen edellyttää yhteisiä toimenpiteitä. Maiden on tehtävä yhteistyötä turvataksaan laajentumisprosessin ja vahvistaakseen hakijamaiden mahdollisuuksia tulla toimiviksi EU:n jäseniksi. Tämä edellyttää, että tilanne, jota voidaan pitää isäntä-suojatti-suhteena Baltian maihin, päättyy, ja että toimiva yhteistyö yhtäläisillä ehdoilla saadaan aikaan. Tämä edellyttää muutosta siinä lähialuepolitiikassa, jota on vuodesta 1995 harjoitettu Viron, Latvian, Liettuan, Luoteis-Venäjän ja Arktiksen kanssa. Pohjoismainen työryhmä, joka on pohtinut tulevaa lähialuepolitiikkaa, on äskettäin esitellyt uuden strategian². Ehdotettu strategia Pohjoismaiden yhteistyölle lähialueiden kanssa käsittää keskittymisen avainalueille kuten demokratiakehitys, luonnonvarojen ja energian hyödyntämisen kestävä kehitys, pohjoismainen hyvinvointimalli ja mm. kuntien toiminnan vahvistaminen paremman elämänlaadun aikaan saamiseksi. Lähialueilla tarvitaan suuria investointeja erityisesti energia-, vesi- ja jätehuollon infrastruktuurien kehittämisessä ympäristön kannalta kestäviksi.

Lähitulevaisuudessa Viro, Latvia ja Liettua siirtyvät EU-jäsenyyden hakemisessa siirtymävaiheesta lähentymisvaiheeseen. Tämä siirtyminen kestää joitakin vuosia, joiden aikana maat tarvitsevat tukea.

Eräs mahdollisuus olisi ottaa Baltian maat jo nyt mukaan joihinkin pohjoismaisiin elimiin, kuten Pohjoismaiden investointipankkiin, sekä kehittää yhteistyötä niiden kanssa muilla aloilla tulevaa EU-jäsenyyttä silmällä pitäen.

Laajentumisprosessia edistääkseen EU-maiden on tuettava demokraattista kehitystä ja pyrkimyksiä lisätä ihmisoikeuksien kunnioitusta. Tässä tarkoituksessa yhteistyötä on lisättävä myös niiden lähialueiden kanssa, jotka eivät ole jäsenehdokkaita, esimerkiksi Venäjä, Valko-Venäjä ja Ukraina.

Merkittävä yhdistävä tekijä, erityisesti Venäjän osalta, on EU:n pohjoinen ulottuvuus, johon kaikki Pohjoismaat ovat sitoutuneet. Tässä yhteydessä Pohjola voi ratkaisevalla tavalla edesauttaa

---

² "Närmare Norden". Förslag till reviderad nordisk närområdesstrategi, august 2000

kehitystä tuomalla esiin konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Pohjoismaiden ministerineuvoston lähialuestrategia ja siihen perustuva lähialueohjelma eri alueineen voivat muodostaa hyvän välineistön.

On myös syytä todeta, että Grönlannille on tarjottu mahdollisuutta toimia arktisena ikkunana tässä yhteydessä.

Suhteessa Venäjän lähialueisiin Pohjolan on toimittava yhdessä erityisesti ympäristökysymyksissä ja demokraattisen kehityksen tukemisessa varsinkin kunnallisella sektorilla ja kansalaisyhteiskunnan luomisessa, jotka ovat entisissä kommunistisissa valtioissa vahvistuksen tarpeessa.

Yhteistyö Pohjolan läntisten naapureiden kuten Skotlannin sekä Kanadan ja USA:n osien kanssa on luonteeltaan erilaista. Meriympäristöön ja meren luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä kulttuuri- ja kauppasuhteisiin liittyvien kysymysten on oltava keskeisessä asemassa.

Suunta ja toimenpiteet

Euroopan yhdentymisprosessi on äärimmäisen tärkeä koko Pohjolle. EU-jäsenvaltioiden määrän noustessa lisääntyy Pohjoismaiden tarve koordinoita politiikkaansa.

Pohjoismaisessa yhteistyössä on

- ❑ mahdollisimman pitkälle sovittava yhteisistä suuntaviivoista poliittisissa neuvotteluissa EU:ssa ja päästävä yksimielisyyteen yhteisestä toiminnasta tärkeissä kysymyksissä
- ❑ koordinoitava tärkeiden integraatiopäätösten soveltamista Pohjoismaissa, esim. direktiivejä vakuutuksien välittäjistä, rajat ylittävistä yritysfuusioista ja oikeudesta siirtää eläkevakuuksia maiden välillä
- ❑ toimittava yhdessä pohjoisen ulottuvuuden konkretisoimiseksi syventämällä yhteistyötä Baltian maiden kanssa ja erityisesti tukemalla demokraattista kehitystä ja ympäristöhuoltoa Venäjällä

4. Turvallisuus

1900-luvun viimeinen vuosikymmen merkitsi suuria muutoksia yleiseen geopoliittiseen tilanteeseen. Kylmän sodan sekä USA:n ja Neuvostoliiton valtatasapainon päättyminen on vaikuttanut kaikkeen maailmanpolitiikkaan. Jopa globalisoituminen on lyönyt leimansa turvallisuuskehitykseen. Se tosiasia, että kolme Pohjoismaata kuuluu NATO:oon ja kolme EU:hun velvoittaa tarkastelemaan, miten näiden kahden järjestön välisiä turvallisuussuhteita käsitellään parhaiten Pohjoismaiden näkökulmasta.

Ydinaseiden ja ohjuskapasiteetin leviäminen maihin, jotka eivät ole sitoutuneet kansainvälisiin aseidenriisuntasopimuksiin eivätkä ole myöskään asettaneet itselleen varustelurajoituksia, aiheuttaa vaaran seurauksien syntymiselle myös kaukana asianomaisista maista ja alueista sijaitsevilla alueilla. Yhdysvalloissa keskustellaan parhaillaan mahdollisuuksista rakentaa ohjussuojakilpi tämän uuden uhkan kohtaamiseksi. Tällainen kehityssuunta ansaitsee suuren huomion.

Turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on muuttunut merkittävästi kaikissa maissa. Perinteisten puolustusliittymien ja aluepuolustuksen tarve on vähentynyt, kun taas tarve puuttua kollektiivisesti

alueellisesti rajattuihin kriiseihin on lisääntynyt. Lähellä sijaitseva esimerkki on Balkan, jonka kehitystä ovat leimanneet etniset ja sotilaalliset konfliktit, joilla on ollut vakavia vaikutuksia ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja ihmisten elintason.

Koska uhkakuvan muodostavat nykyään lähinnä maiden sisäiset konfliktit, ympäristöuhat ja epävakaa poliittiset olot, täytyy kriisien hallintaa ja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä kehittää kansainvälisesti. On saatava aikaan erityisiä monikansallisia kriisinhallintamuotoja YK:n, NATO:n ja EU:n välisellä työnjaolla ja yhteistyöllä. Parhaillaan EU:ssa valmistellaan tehokkaan kriisivalmiuden aikaansaamista sellaisia tilanteita varten, joissa ennaltaehkäisevän turvallisuuspolitiikan keinot eivät ole riittäneet. Vuosikymmen kylmän sodan jälkeen EU muodostaa yhteistyössä NATO:n kanssa eurooppalaisen kriisivalmiuden ytimen.

Pohjolan turvallisuuspoliittinen tilanne on muuttunut perusteellisesti viimeisen vuosikymmenen aikana. Kylmään sotaan ja aluepuolustukseen keskittymisen jälkeen painopiste on siirtynyt sotilaalliseen ja siviiliolojen kriisinhallintaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että Pohjoismaat ovat erilaisista liittoutumaratkaisuistaan huolimatta lähempänä toisiaan kuin koskaan nykyaikana. Pohjoismaat – Tanskaa lukuunottamatta – voivat myös osallistua sotilaallisiin toimiin EU:n kriisinhallintatoimien puitteissa.

Pohjoismaat toimivat yhdessä Nordcapsissa (Nordic Co-ordinated Arrangement for Military Peace Support) tavoitteenaan helpottaa yhteistyötä sekä pohjoismaisten voimavarojen koordinoitua ja tehokasta käyttöä kansainvälisissä rauhaa edistävissä toimissa. Tarkoituksena on, että tällaisissa tapauksissa voitaisiin yhdessä tarjota yhden prikaatin vahvuuden verran apua .

Uusi turvallisuuspoliittinen tilanne on jo johtanut pohjoismaiseen käytännön yhteistyöhön muun muassa tarvikkeiden hankinnassa. Tätä yhteistyötä on laajennettava.

Kansainvälisissä yhteyksissä Pohjoismaat ovat yhteistyössä turvallisuuspoliittisessa järjestössä (NATO) ja integraatiojärjestössä (EU/ETA), Itämeren neuvostossa, Barentsin neuvostossa ja Arktisessa neuvostossa. Muun muassa kriisivalmiuksien ylläpito ja rauhan säilyttäminen ovat tällaisen yhteistyön kohteina. Neuvotteluja käydään sekä perinteisestä että uudesta niin sanotusta pehmeästä turvallisuuspolitiikasta.

Pohjoismaiden turvallisuuspoliittinen yhteistyö on saanut uudet edellytykset kylmän sodan loputtua. Olennaista on yhteinen näkemys turvallisuuspolitiikan roolista uudessa geopoliittisessa tilanteessa. Tavoitteena tulee olla hyvin toimivien valmiuksien ylläpito kriisien kohtaamiseksi sekä sotilaallisin että rauhanomaisin keinoin. Paradoksaalista kyllä yhteistyö on nykyään laajempaa sotilaallisen kuin siviilikriisinhallinnan kysymyksissä.

Pohjoismailla on pitkät perinteet yleisen asevelvollisuuden periaatteelle rakentuvasta puolustuksesta. Tätä on pidetty keskeisenä demokratian näkökulmasta ja myös vahvan puolustustahdon takuuna. Viime vuosina puolustuspolitiikan painopiste on siirtynyt alueellisuuteen perustuvista yleisratkaisuista erityistehtäviin, jotka toteutetaan usein oman maan rajojen ulkopuolella, samalla kun puolustusvoimat ottavat käyttöön yhä kehittyneempää teknistä varustusta.

Näistä syistä johtuen on luonnollista, että asevelvollisten koulutuksessa suuntaudutaan myös niihin valmiuksiin, joita tarvitaan ei-sotilaallisten kriisien hallinnassa ympäristökatastrofien ja vaikeiden onnettomuuksien tapahduttua. Vastaavista syistä poliisi-, palo- ja pelastuslaitokset tarvitsevat lisää voimavaroja ja yhteistyön parantamista niiden ja armeijan välillä. Tämän alan rajat ylittävä yhteistyö on tärkeitä valmiuksien vahvistamiseksi.

Suunta ja toimenpiteet

Huolimatta muodollisesti erilaisista turvallisuuspoliittista ja integraatiopoliittisista ratkaisuista Pohjoismaiden on

- ❑ ylläpidettävä läheisiä turvallisuuspoliittisia yhteyksiä vahvistaakseen integraation ja globalisoitumisen jatkumisen, joka on tärkeä sotia ja aseellisia konflikteja ehkäisevä tekijä
- ❑ laajennettava yhdessä kriisivalmiuksiaan käsittämään myös muut kuin sotilaalliset keinot
- ❑ koordinoitava sotatarvikkeiden tuotanto ja hankinnat

5. Demografia ja siirtolaisuus

Demografinen kehitys on maailmanlaajuisesti vastakohtaisuuksien värittämää. Korkean tulotason maissa väestönkasvu on pysähtynyt, kun taas kehitysmaiden asukasluku jatkaa kasvuaan. Näiden trendien kesto on vaikea arvioida, koska syntyvyyttä eikä siirtolaisuutta voida ennakoita varmasti pitkällä aikavälillä. Niissä kehitysmaissa, joissa aids on levinnyt laajalle, sekä väestönkehityksen että muun yhteiskuntakehityksen näkymät ovat synkät.

Eurooppalaisesta ja pohjoismaisesta näkökulmasta vaikuttaa selvältä, että vanhusten absoluuttinen määrä lisääntyy voimakkaasti. Tämä tulee johtamaan uuteen näkemykseen vanhuksista ja heidän asemastaan, mutta myös yhä suurempiin vaatimuksiin hoidon ja huollon laajentamiseksi. Skenaario voi vielä muuttua jonkin verran Pohjolan ulkopuolisista maista saapuvien siirtolaisen nuoremman ikärakenteen vuoksi.

Pohjoismaissa ja Euroopassa vanhusten määrän kasvu tulee vaatimaan yhä useampia hoitajia. Tämä edellyttää hoitohenkilökunnan hankkimisessa samankaltaisia toimenpiteitä. Vastaavat toimenpiteet saattavat olla välttämättömiä kansainvälisen työvoiman hankkimisessa joillekin avainaloille kuten it-sektorille. Pohjoismaihin pätee sama sääntö kuin kaikkiin muihinkin alueisiin siitä, että mitä useampia kyvykkäitä siirtolaisia ne pystyvät houkuttelmaan sitä menestyksekkäämpiä ne tulevat olemaan sekä taloudellisesti että sosiaalisesti.

Yhteiskuntataloudellisesta näkökulmasta huolenpidon taakka tulee olemaan ratkaiseva. Siihen ei vaikuta ainoastaan demografia vaan myös sellaiset tekijät kuin kotitalouksien ja työmarkkinoiden välinen työnjako, koulutuksen pituus, eläkeikä, sosiaaliturvan ja julkisen palvelun rakenne sekä turvajärjestelmien muoto. Kysymyksellä vanhusten osallistumisesta aktiivisesti työmarkkinoille on tässä yhteydessä ratkaiseva merkitys.

Kiihtyvä kaupungistuminen ja asutuksen maatieteellisessä jakautumisessa tapahtuvat muutokset, jotka ovat tyyppillisiä kaikille Pohjoismaille, aiheuttavat uusia ongelmia. Pohjoismaiden onkin kehitettävä yhteistyötään ja hyödynnettävä toistensa aluepoliittisia kokemuksia.

Myös maailmantalouden globalisoitumisen kaupankäynnin, palveluiden vaihdon ja taloudellisten siteiden tehostuessa eri maiden välillä voidaan olettaa johtavan siirtolaisten määrän kasvuun Pohjoismaissa. Ihmisten toiveet paremmista elinehdoista ja tulevaisuudennäkymistä sekä pako vainosta, hengenvaarasta ja köyhyydestä, sodasta ja konflikteista ylläpitävät siirtolaisuutta.

Kansanoikeus velvoittaa valtiot kunnioittamaan jokaiselle yksilölle kuuluvia perusoikeuksia, esim. saada turvapaikkahakemuksensa käsitellyksi ja oikeudenmukaisesti todistetuksi. Kansallisia esteitä käytetään enää harvoissa valtioissa maastamuuton rajoittamiseksi.

Siirtolaisuutta tulevaisuudessa on vaikea ennustaa, koska se on riippuvainen maailman eri osien yleisestä kehityksestä. EU:n jäsenvaltiot sen sijaan ovat riippuvaisia unionin yhteisestä kannasta muun muassa Schengen-sopimuksen ja siihen liittyvien päätösten kautta.

EU:n jäsenvaltiot tulevat olemaan riippuvaisia myös yhteisestä pakolais- ja siirtolaispolitiikasta, jota unioni parhaillaan muokkaa. Sen vuoksi demograafisen kehityksen ja siirtolaisvirtojen yhteiselle analysoinnille on ilmeinen tarve Pohjoismaissa. Samalla Schengen-sopimukseen perustuva yhteistyö antaa aihetta koordinoida Pohjoismaiden näkökannat näistä kysymyksistä.

Suunta ja toimenpiteet

Passivapauden aikainen käyttöönotto, sopimusten solminen sosiaaliturvasta ja vapaista työmarkkinoista nostavat Pohjolan kärkisijalle Euroopassa. Sen säilyttämiseksi ja kehittämiseksi edelleen Pohjoismaiden on

- poistettava vielä olemassa olevat esteet ihmisten vapaalle liikkuvuudelle Pohjolassa
- saatava Pohjoismaissa asuvat ei-pohjoismaalaiset tasa-arvoisiksi pohjoismaalaisten kanssa Pohjoismaiden yhteistyössä
- kartoitettava yhdessä kaupungistumiskehitys ja ihmisten asenteet asuinpaikkaa kohtaan

6. Kulturi ja koulutus

Kulttuurin globalisoituminen on yleismaailmallinen ilmiö, jota kielellisesti hallitsee yhä selvemmin anglo-amerikkalaisuus. Englanti on informaatioteknologiassa, viihdeteollisuudessa ja tutkimusyhteiskunnassa yhä useammin käytetty kieli.

Pohjoismailla on edelleen erittäin hyvä maine kulttuurien ja taiteiden alalla. Tästä maineesta on huolehdittava ja sitä on kehitettävä Pohjoismaiden yhteistyöllä.

Liikkuvuuden ja siirtolaisuuden lisääntyminen aiheuttaa uusia kulttuurivirtauksia. Samalla kun maahanmuuttajat useimmilla tahoilla tulevat entistä näkyvämmiksi vaaditaan määrätietoisia toimenpiteitä heidän asemansa turvaamiseksi. Vaikuttaa siltä, kuin monikulttuurisuutta ja perinteisten vähemmistöjen ja vähemmistökielten tilannetta alettaisiin ymmärtää paremmin.

Pohjoismaissa on ponnisteltava, jotta näiden ryhmien kielten ja kulttuurien yhteiskunnillemme tuomasta moninaisuudesta huolehditaan.

Kansainvälistymisen rinnalla kasvaa kiinnostus omiin juuriin. Pohjoismaissa oman identiteetin etsintään kuuluu selkeästi myös pohjoismainen ulottuvuus. Norden-yhdistysten rooli tässä on yhä keskeinen. On kuitenkin syytä olettaa, että pohjoismaisuuden tunne ei ole yhtä luonnollinen nuoremmille ikäpolville, joilta puuttuvat kokemukset aikasemmasta yhteistyöstä ja historiallisesta kohtalonyhteydestä. Vaikka kiinnostuksen horjumista pohjoismaisuutta kohtaan ei ole havaittavissa, tämä mahdollisuus on kuitenkin otettava huomioon ja sitä on syytä tarkkailla valppaasti.

Pohjoismaista kieliyhteisyyttä on usein pidetty itsestään selvänä, vaikka se ei olekaan ollut ongelmaton. Englannin rooli pohjoismaisen yhteistyön työkielenä osoittaa vahvistumisen merkkejä, samalla kun haluttomuus/kyvyttömyys yrittää ymmärtää naapurikieliä lisääntyy.

Siirtolaisten kasvavalle joukolla pohjoismainen yhteistyö ja yhteenkuuluvuuden tunne ei ole itsestäänselvyys. Vain harvat uuspohjoismaalaiset osallistuvat johonkin pohjoismaisen yhteistyön muotoon.

Informaatio, kommunikaatio ja koulutus ovat avainkäsitteitä nopeasti kasvavassa, yhä voimakkaammassa kansainvälisessä verkostossa. Koulutuksen tavoitteena tulee entistä enemmän olla kunkin oppilaan yksilöllisen profiilin, sopeutumiskyvyn ja vastuuntunnon kehityksen tukeminen. Jos yleinen lukutaito ja korkea yleissivistys antoivat hyviä tuloksia Pohjolassa 1900-luvulla, niin tietotekniset valmiudet ja it-osaaminen yhdessä monipuolisen yleissivistyksen ja elämänikäisten oppimisvalmiuksien kanssa ovat ratkaisevia 2000-luvulla. Lisäksi koulun tärkeä rooli demokratiaan kasvattajana säilyy.

Koulutusalan yhteistyö Pohjoismaissa on muodollisesti hyvin kehittynyt ja mahdollisuudet opiskella kaikkialla alueen sisällä ovat hyvät. Ihmiset eivät kuitenkaan tiedä tarpeeksi näistä mahdollisuuksista, ja naapurimaiden korkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelevien määrä on pieni. Useimmat pohjoismaalaiset opiskelevat Pohjolan ulkopuolella kuin pohjoismaisissa naapurimaissa. On myös selvää, että erityisalojen koulutusyhteistyössä on parantamisen varaa.

Pohjoismaiden korkeakoulujen on kehitettävä yhteistyötä, jonka tavoitteena on niiden välisen työnjaon parantaminen. Pohjoismaiset rehtorikonferenssit on liitettävä muodollisesti opetusministereiden yhteistyöhön, mielellään vuosittaisin raportoinnein. Kiinnostava keino yhteispohjoismaisten tutkimusalojen esille nostamiseksi olisi pohjoismaisten professuurien perustaminen - Margrete-professuurit, jonka nimi viittaa historialliseen Kalmarin unioniin. Nimitykset näihin professuureihin aineissa, joilla on pohjoismaisia liittymäkohtia, tapahtuisi huomattavan tutkimustoiminnan perusteella. Poikkitieteellisen Pohjola-tutkimuksen verkostoa voitaisiin edistää tukemalla tiettyjä professuureja, olemassa tai suunnitteilla olevia, Pohjoismaiden eri korkeakouluissa.

Urheilun alalla yhteistyöllä on pitkät perinteet. Pohjolaa yhdistävistä joukkuelajeista voidaan mainita jalkapallo ja käsipallo. Yhteispohjoismaisten joukkueiden kokoaminen muiden alueellisten joukkueiden kohtaamisia varten olisi voimakas osoitus Pohjoismaiden yhteistyön kansanomaisesta luonteesta.

Kulttuurin ja koulutuksen alat ovat vanhimmat pohjoismaisista yhteistyöaloista, mutta myös niiden piirissä tarvitaan uutta ajattelua. Yhteistyön tarve on it-aikana suurempi kuin koskaan. Samalla yhteiset panostukset urheiluun, taiteisiin, kulttuuriin ja musiikkiin ovat osoittautuneet antoisiksi ja kiinnostaviksi, minkä vuoksi tällaisen toiminnan kehittäminen on paikallaan. Pohjoismainen taiteen

ja kulttuurin tuki on jaettava tarkoituksenmukaisesti suurille näyttäville pohjoismaisille projekteille ja määrärahoina Pohjoismaiselle kulttuurirahastolle yksittäisille projekteille ja taiteilijoille edelleen jaettavaksi. Myös yhteispohjoismaiset kulttuuritapahtumat niin Pohjolan sisäpuolella kuin ulkopuolella, joissa keskitytään alueen taiteisiin ja musiikkiin ovat yhteistyölle tärkeitä.

Suunta ja toimenpiteet

Pohjoismainen kulttuuriperintö, historialliset yhteydet ja kansansivistyksen perinne muodostavat suuren yhteisen voimavaran. Tämän yhteisyyden varjelemiseksi ja kehittämiseksi Pohjoismaiden on

- ❑ pyrittävä saamaan aikaan työnjako kapeilla ja pitkälle kehittyneillä aloilla
- ❑ edistettävä pohjoismaisia verkostoja
- ❑ tuettava naapurikielien opetusta kaikissa Pohjoismaissa
- ❑ ylläpidettävä useita vaihto-ohjelmia
- ❑ sidottava yliopistojen ja korkeakoulujen rehtorikonferenssit PMN:oon ja PN:oon
- ❑ kehitettävä yhteisiä panostuksia huippuosaamiseen eri tiedekeskuksissa
- ❑ perustettava Margrete-professuurit
- ❑ perustettava tukijärjestelmiä yhteisen oppimateriaalin tuotantoon Pohjoismaissa
- ❑ kehitettävä ja tuettava kansalaisjärjestöjen ja ystäväkuntien välistä yhteistyötä
- ❑ edistettävä naapurimaiden kirjallisuuden ja tv-tuotannon tunnettuutta ja saatavuutta sekä ohjelmien jakelua kaikkiin Pohjoismaihin

7. Markkinat ja talous

Viennin osuus muodostaa noin 40 prosenttia Pohjoismaiden BKT:sta; ulkomaankaupalla on siten erittäin suuri merkitys. Pohjoismaiden välinen vienti ja tuonti ovat kasvaneet tasaisesti ja muodostavat paria poikkeusta lukuunottamatta noin viidesosan koko ulkomaankaupasta. Huolimatta siitä, että kauppa on vapaata maatalous- ja joitakin kalatustuotteita lukuunottamatta, on olemassa joukko teknisiä kaupan esteitä, jotka ovat erityisen vaivalloisia rajaseuduilla.

Pohjoismaat ovat kautta historiansa kehittyneet parhaiten avoimessa yhteistoiminnassa muun maailman kanssa. Maiden on jatkossakin toimittavat aktiivisesti maailman kauppajärjestössä WTO:ssa ja muissa kansainvälisissä järjestöissä toimivan vapaakaupan, ihmisoikeuksien ja ympäristön kunnioittamisen puolesta. Kasvavan kansainvälisen kaupan myötä kasvaa myös tarve saada aikaan hyvän liikemiestavan kansainvälinen säännöstö. Vapaakauppa ei saa merkitä vapautta oikeudenmukaisista säännöistä. WTO:n piirissä Pohjoismaiden on tehtävä yhteistyötä vankan vapaakauppakokemuksensa pohjalta ja ponnisteltava yhdessä esille tulleita protektionistisia taipumuksia vastaan ja vastustettava korruptiota.

Talouden tuleva kasvu riippuu suuresti maiden välisen vapaakaupan lisääntymisestä. Vapaakaupan ja maiden välisten avointen suhteiden vastustus sekä joillakin tahoilla esiintynyt kielteinen suhtautuminen globalisoitumiseen osoittavat, että vapaakaupan etuja ei ole tehty riittävän selviksi. Eräs selitys on myös se, että ei ole kyetty luomaan kansainvälisiä säännöstöjä, jotka minimoisivat avoimen kauppajärjestelmän kielteisten vaikutusten riskit. Ulospäin Pohjoismailla on tärkeä tehtävä toimia oikeudenmukaisten ja tehokkaiden sääntöjen luomiseksi kansainvälisille kauppasuhteille ja sisäänpäin levittää tietoa vapaakaupan eduista kuluttajille ja siitä, miten tärkeää kehitysmaiden on päästä vapaasti teollisuusmaiden markkinoille.

Avoimet kansainväliset rahoitusmarkkinat mahdollistavat talouden edistysaskeleet kaikkialla maailmassa, mutta pitävät sisällään myös taloudellisen epävakauden ja rahoituskriisien vaaran, jotka voivat koskettaa koko maailmantaloutta. Tarvitaan maailmanlaajuisia ratkaisuja, erityisesti rahataloudellisen toiminnan kurinalaisuuden parantamiseksi. Olennainen ongelma on saada aikaan kansakuntien välisiä ratkaisuja, jotka vaikuttavat samanaikaisesti maailmantalouteen ja kuhunkin yksittäiseen kansantalouteen maailmassa, jossa päätöksenteko on itsenäisten kansallisvaltioiden käsissä. Tällaisessa tilanteessa kyky synnyttää tehokkaita ratkaisuja kansallisella tasolla ei yksin riitä, vaan tarvitaan myös kykyä vakuuttaa ihmiset niiden hyödyllisyydestä. Poliitiikka on vähintään yhtä tärkeä kuin toimintatapa.

Pohjolan sisäiset rajojen yli tehtävät investoinnit ovat lisääntyneet merkittävästi viime vuosien aikana ja ovat nyt yli 3 miljardia euroa vuositasolla. Pohjoismaiden sisäiset investoinnit lähenevät 30 miljardia euroa. Pohjola kotimarkkina-alueena on tullut luonnolliseksi käsitteeksi elinkeinoelämässä niin perinteisessä teollisuudessa kuin uusillakin aloilla. Kehitys on käynnissä huolimatta joistakin teknisistä esteistä, jotka hankaloittavat rajat ylittäviä yritysfuusioita ja yritysostoja Pohjolassa.

Elinkeinoelämän integraatio yli rajojen on epäilemättä eräs tärkeä tekijä, joka selittää Pohjoismaiden viime vuosien taloudellisen menestyksen. Pohjoismaista integraatiokehitystä on kannustettava yhteisillä toimenpiteillä. Pohjoismailla on hyvät edellytykset kulkea kärkijoukoissa EU:ssa/ETA:ssa yhteisen säännösten luomiseksi rajat ylittävälle fuusioille ja rahataloudellisille palveluille. Pohjoismaiden kansainvälistä kilpailukykyä voidaan parantaa myös yhteisillä rahalaitoksilla. Erityisen kiinnostavaa on nähdä, mitä Juutinrauman alueella tapahtuu Juutinrauman sillan valmistuttua ja minkälaisia kokemuksia sieltä voi saada.

Koko Itämeren alue on suurta kasvualuetta, jolla on suuret tulevaisuuden mahdollisuudet. Baltian myönteisen kehityksen tukemiseksi olisi harkittava jäsenyyden tarjoamista Baltian valtioille Pohjoismaiden investointipankista, jotta tärkeän infrastruktuurin ja rajat ylittävien investointien rahoitus helpottuisi.

Julkisen ja yksityisen sektorin välille ollaan vetämässä uusia rajoja kaikkialla maailmassa. Yleensä markkinoihin perustuvat ratkaisut ovat tavallisimpia. Suuntausta voidaan selittää veropaineilla, budjetoingelmilla ja julkisten menojen viskaalisilla rajoituksilla sekä toiveilla tehokkuuden lisääntymisestä markkinapohjaisilla ratkaisuilla. Valtioiden roolina on yhä enemmän vakaiden säännösten luominen markkinapohjaiselle toiminnalle ja näiden sääntöjen noudattamisen valvominen.

Pohjoismaiset työmarkkinat yhdistetään läheisesti sosiaaliseen turvallisuuteen samalla kun yhteiset työmarkkinat ja pohjoismainen sosiaalisopimus ovat lieventäneet kansallisten suhdanneheilahteluiden vaikutuksia. Työoikeus, työsuhdeturva, työttömyysvakuutus, työnvälitys ja työmarkkinatoimenpiteet on kuitenkin ratkaistu kansallisella tasolla eikä niissä oteta tarpeeksi huomioon rajat ylittäviä näkökantoja.

Pohjoismaiden yhteistyössä on määrätietoisesti pyrittävä tekemään Pohjolasta yhä yhtenäisempi markkina-alueena. Pohjoismaiden pörssien välinen yhteistyö on lisääntynyt viime vuosien aikana. Tätä kehitystä on edistettävä. Tehokas pörssitoiminta on voimavara Pohjoismaiden talouksille. Tavoitteeksi on asetettava helposti tavoitettavien ja tehokkaiden markkinoiden aikaan saaminen, joilla rahoituspalveluita voidaan myydä ja ostaa kilpailukykyisellä hintatasolla.

Kaikilla Pohjoismailla on sama vaikea tehtävä rahoittaa laaja hyvinvointiyhteiskunta tehokkaasti, niin ettei työskentely- ja innovaatiohalukkuutta heikennetä. Ihmisten uskon säilyttäminen hyvinvointiyhteiskuntaan ja sen käsittäminen kansainvälisen kilpailun välineenä ovat tärkeitä asioita. Hyvinvointiyhteiskunta on edellytys sille, että ihmiset uskaltavat kokeilla uutta ja tuntematonta; muuttaa, vaihtaa työpaikkaa ja kehittää uutta teknologiaa. Kokemusten jatkuva vaihto on tässä merkittävää. Jotta pohjoismaisia työmarkkinoita voitaisiin tehostaa, tarvitaan kuitenkin nykyistä joustavampia ratkaisuja ja parempaa tiedotusta siirrettävistä sosiaalisista oikeuksista.

Kansainvälisten pääomien liikkuvuuden liberalisoituessa, mikä näkyy kansainvälisten maksuvirtojen lisääntymisenä ja yhteispohjoismaisten pankkien muodostamisena viime vuosina, on Pohjoismaiden rahoitustarkastuslaitosten yhteistyön tarve lisääntynyt. Pohjoismailla on myös tarve toimia yhdessä kansainvälisissä yhteyksissä rahoituspoliittisen vakauden edistämiseksi.

Suunta ja toimenpiteet

Pohjola yhteisenä kotimarkkina-alueena on muodostunut elinkeinoelämän ja yhteiskunnan todellisuudeksi. Tämä kehitys vahvistaa Pohjolan kasvupotentiaalia. Sen vuoksi Pohjoismaiden on

- ❑ vaikutettava vapaakaupan oikeudenmukaisten ja tehokkaiden kansainvälisten kauppasuhteiden sääntöjen puolesta kansainvälisissä yhteyksissä
- ❑ tehtävä yhteistyötä hyvien olosuhteiden ja suotuisan kauppaympäristön luomiseksi elinkeinoelämälle sekä kannustettava rajat ylittäviä yhdentymisiä
- ❑ toimittava Pohjoismaiden pörssiyhteistyön ja clearing-järjestelmien laajentamiseksi
- ❑ luotava säännöt pohjoismaisten yritysten perustamiseksi
- ❑ poistettava yhä voimassa olevat vapaan liikkuvuuden rajaesteet
- ❑ ylläpidettävä jatkuvaa vuoropuhelua koulutuksesta ja työvoiman hankinnasta
- ❑ kehitettävä jatkuvasti yhteisiä maailmanlaajuisessa kilpailussa mukana olevien pohjoismaisen projektiviennien ja projektisijoitusten rahoitusmuotoja, esimerkiksi Pohjoismaiden investointipankin (PIP) ja pohjoismaisen rahoitusryhmän kokemusten

8. Hyvinvointi

Pohjoismainen malli on muodostanut sotien jälkeisenä aikana monille esikuvan – ”kolmannen tien”. Huolimatta merkittävistä samankaltaisuuksista Pohjoismaiden hyvinvointijärjestelmät eroavat toisistaan siinä, miten suuren vastuun yhteiskunta on ottanut takuiden, tarkastusten ja siirtojen huolehtimisesta.

Pohjoismaisella hyvinvoinnilla on edessään muutoksia, jotka muun muassa lisäävät yksityisen kansalaisten vastuuta esimerkiksi eläkevakuutusten suhteen. Verotus on korkealla tasolla ja valtion ja kuntien rahoituksen paineet ovat kovat, talouden säännöstelyjä puretaan. Valtiovallan keskeinen rooli säilyy, mutta suuntautuu yhä enemmän oikeudenmukaisten ja vakaiden pelisääntöjen aikaansaamiseen, kun valtion suoran rahoituksen osuus vähenee.

Korkea kasvu on tärkeä hyvinvoinnin lisääjä, mutta hyvinvointijärjestelmä on myös kasvun edellytys. Yleinen hyvinvointipolitiikka pienentää yhteiskunnan kuiluja ja toimii yhdistävänä voimana. Hyvien koulujen, tehokkaan terveyden- ja sairaudenhoidon sekä hyvän lasten- ja vanhustenhuollon avulla taataan elinkeinoelämälle välttämättömät henkilöresurssit. Hyvinvointi-infrastruktuurin ja -palveluiden rahoittamiseen on tulossa uusia muotoja.

Pohjoismaisen hyvinvoinnin tulevaisuus riippuu suuresti siitä, miten yhteiskuntavastuuta voidaan laajentaa oikeaseurain valvonta- ja sääntelytoimenpiteiden. Poliittisesti tärkeä tehtävä on saada ihmiset ymmärtämään, että hyvin toimiva hyvinvointijärjestelmä perustuu hyvin toimivalle ja elinvoimaiselle taloudelle.

Kaikissa Pohjoismaissa kehitetään nyt eläkkeiden kolmikantajärjestelmää, joka jakautuu verovaroilla rahoitettuun peruseläkkeeseen, pakolliseen palkkaan perustuvaan eläkevakuutukseen ja yksilöllisiin yksityisiin eläkejärjestelmiin. Maiden välisen liikkuvuuden lisääntyminen edellyttää toimivaa eläke-etujen siirtämijärjestelmää sekä pohjoismaisten ja kansainvälisten sääntöjen laatimista siirroille.

Terveydenhuollon organisointi ja rahoitus ovat puhuttaneet jo pitkään Pohjoismaissa, mutta kansainväliset kokemukset osoittavat, että kaiken kattavat markkinapohjaiset ratkaisut eivät ole tehokkaita eivätkä sosiaalisesti oikeudenmukaisia. Hoidon osa-alueiden siirtäminen itsenäisille yhteisöille ja yrityksille tai joidenkin palvelujen muuttaminen urakkatyöksi on vaihtoehto, mutta edellyttää valtiovallan taholta selkeitä normeja ja valvontaa. Ennaltaehkäisevä terveydenhuolto ja kansanterveyden tutkimus ovat tulevaisuudessa yhä tärkeämpiä. Terveydenhuoltosektori on Pohjoismailla myös mahdollinen vientisektori.

Pohjoismaiden on huolehdittava yhteisten eettisten sääntöjen laatimisesta yleisille terveystietorekistereille niin geenitutkimuksen tarkoituksella kuin henkilökohtaisten geneettisten koodien käyttöä varten terveydenhuollossa.

Terveydenhuollon erikoispalveluiden vaihtoa Pohjoismaiden rajojen yli on kehitettävä edelleen sairaudenhoidon tason nostamiseksi. Tämä voisi olla hyödyllistä myös tehokkuuden ja erikoistutkimuksen kannalta.

Suunta ja toimenpiteet

Hyvinvointiyhteiskunta on keskeinen osa pohjoismaista yhteenkuuluvuutta. Vahva talous on hyvinvoinnin kehittämisen edellytys. Pohjoismaiden on

- ❑ tehtävä sosiaalivakuutukset, eläkkeet ja muut sosiaaliset oikeudet helpommin saataviksi valtioiden rajojen yli
- ❑ parannettava tiedotusta pohjoismaisesta sosiaaliturvasopimuksesta
- ❑ toteutettava yhteisiä tutkimuksia hyvinvointimallista sosiaalipoliittisesta ja taloudellisesta näkökulmasta
- ❑ tutkittava yhdessä valtion muuttunutta roolia
- ❑ kehitettävä pohjoismaisia työmarkkinoita ja Pohjoismaasta toiseen siirtyvien työntekijöiden oikeuksia
- ❑ tarkistettava yhdessä sosiaalivakuutusjärjestelmän sovittelutarpeet, jotta tarkoituksenmukaiset rajat ylittävät ratkaisut saataisiin aikaan
- ❑ toimittava yhdessä ennaltaehkäisevän terveydenhoidon puolesta
- ❑ vaikutettava yhdessä maailman terveysjärjestössä WHO:ssa ja kehitysmaajärjestöissä

9. Demokratia

1900-luku ja ennen kaikkea sen jälkipuolisko oli demokratian läpimurron vuosisata. Kolonialismi, fasismi, kommunismi ja apartheid korvattiin kaikissa maissa demokratialla tai ainakin kehityksellä demokraattiseen suuntaan.

Diktatorisia hallituksia on yhä kuitenkin olemassa. Diktatorinen vallankäyttö merkitsee aina ihmisten perusoikeuksien loukkaamista ja melkein aina korruptiota. On tärkeätä, että Pohjoismaat toimivat yhdessä kansainvälisissä yhteyksissä antaakseen sorretuille ihmisille tukea ja painostaakseen epädemokraattisesta hallinnosta ja sorrosta vastuullisia. Sama koskee tarvetta työskennellä ihmisten perusoikeuksien puolesta ja vastustaa korruptiota.

Pohjoismaiden on työskenneltävä maailmanlaajuisten säännösten luomiseksi, joissa edellytetään demokratisoitumista sekä kuljettava ihmisoikeuksien turvaamiseksi tehtävän työn etujoukoissa.

Kansallisvaltiosta on tullut monessa mielessä liian rajallinen, jotta se voisi tehdä ja täytäntöönpanna välttämättömiä päätöksiä esimerkiksi ympäristökysymyksissä. Kuitenkin sitä pidetään yhä ainoana poliittisesti legitimiinä instituutiona. Tämän ristiriidan ratkaisemiseksi jo olemassa olevat kansainvälisen yhteistyön elimet tarvitsevat ennen kaikkea legitimitettinsä parantamista sekä kansainvälisen yhteistyön demokraattisen valvonnan kehityksen tutkimista.

Globalisoituminen edellyttää yhteisiä sääntöjä ja vaikuttaa myös kansallisen päätöksenteon laajuuteen. Globalisoituminen on jossain määrin lisännyt kansalaisten ja päätöksentekijöiden välistä etäisyyttä, mutta samalla myös it-kehityksen myötä lisännyt voimakkaasti kansalaisten

mahdollisuuksia päästä tutkimaan tietoja ja viranomaisten päätösten perustoja. Demokratian kannalta päätöksenteon monimutkaistuminen on aina ongelmallista, samalla kun viestimissä on vallalla suuntaus pinnallistaa monisärmäiset kysymykset.

Poliittisten puolueiden ja kansanliikkeiden aktiivisuus on ollut keskeistä pohjoismaisissa yhteiskunnissa. Nykyään perinteinen järjestöelämä ja poliittiset puolueet ovat aallonpohjassa, mikä ilmenee myös vaaleihin osallistumishalukkuuden laskuna. Tämä käy yksiin sen kanssa, että politiikka on entistä selvemmin kehittymässä kasvavien resurssien jaosta säästämiseksi, valvonnaksi ja valmisteluksi.

Pohjoismaat ovat edelläkävijöitä sukupuolten välisessä tasa-arvossa. On tärkeätä, että Pohjola säilyttää kärkipaikkansa tässä suhteessa.

Yhteiskunnan kehitystahti ja tarve nopeatempoiseen päätöksentekoon vaikeuttavat poliittisten päätösten ankkurointia ja perustelemista. Näin edustuksellisen demokratian edellytykset muuttuvat. Poliittisten puolueiden ja kansanliikkeiden kyky saada riveihinsä osanottajia ja kanavoida mielipiteitä heikkenee. Syrjäytyminen, väestökato ja segregatio vähentävät osallistumista demokraattisiin prosesseihin. Tilalle kasvaa uusia osallistumisen muotoja. Määrätietoiset yhteiskunnalliset liikkeet, joilla on rakentava tavoite, ovat yhteiskuntakehityksen voimavara, kun taas yhden asian liikkeet, joiden toiminnassa on fanaattisia ja epädemokraattisia aineksia, voivat vaarantaa tasapainoisen mielipiteenmuodostuksen ja vaikuttamisen. Kysymys vastuusta ja ratkaisuihin vaikuttamismahdollisuuksista muuttuu yhä monimutkaisemmaksi.

Näitä suuntauksia vastustaakseen Pohjoismaiden on jatkettava yhteisten ratkaisujen etsimistä edustuksellisen demokratian syventämiseksi ja kansalaisten osallistumisen lisäämiseksi. Demokraattisen osallistumisen ja vaikuttamisen uusia mahdollisuuksia muun muassa tiedotuksessa, esitysten teossa, asennetutkimuksissa ja jopa äänestyksissä voidaan mahdollisesti tarjota sähköisiä reittejä. Toistaiseksi nämä mahdollisuudet herättävät kiinnostusta ainoasta osassa kansalaisia, samalla kun välineen rajoitukset ovat huomattavat, muun muassa integriteetti- ja turvallisuusriskien vuoksi.

Pohjoismaiden keskeisenä tavoitteena on ollut muiden pohjoismaalaisten asettaminen tasa-arvoiseen asemaan oman maan kansalaisten kanssa. Maiden välisillä sopimuksilla ja kansallisilla lainsäädäntötoimenpiteillä Pohjoismaiden kansalaiset ovat saaneet naapurimaissa oikeuksia, jotka eivät koske muiden maiden kansalaisia tai pohjoismaalaisia muissa Euroopan valtioissa. Työskentelyä näiden kysymysten parissa on pidettävä jatkossakin hyvin tärkeänä. Jotta oikeuksien tasaveroisuutta saataisiin näkyvämmäksi ja pohjoismaista yhteenkuuluvuutta tähdennettyä pitäisi

Suunta ja toimenpiteet

Pohjoismaiset yhteiskunnat ovat erittäin demokraattisia. Kansalaisten ja päättäjien väliset suorat ja laaja-alaiset yhteydet, kunnallinen itsehallinto ja aktiiviset ja vahvat kansalaisjärjestöt ovat niille tyypillisiä. Pohjoismaiden on

- ❑ syvennettävä parlamentaarista yhteistyötä säännöllisillä pohjoismaisten puhemiesten konferensseilla pohjoismaisen asialistan ja parlamenttien valiokuntien yhteisten kokousten valmistelemiseksi
- ❑ yhdessä vaikutettava YK:n sopimusten noudattamisen puolesta
- ❑ työskenneltävä kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) perustamisen nopeuttamiseksi
- ❑ laadittava pohjoismainen kansalaissopimus pohjoismaalaisten oikeuksista Pohjolassa
- ❑ toteutettava yhteisiä tutkimuksia siviiliyhteiskunnan toimintakyvystä

charter - kansalaissopimus - pohjoismaalaisten oikeuksista saada aikaan ja julkaista ja jakaa kansalaisille tehokkaalla tavalla.

10. Ympäristö

Ekologisten järjestelmien ja luonnon rajattomaan riistoon liittyvien riskien ymmärtäminen lisääntyi voimakkaasti 1900-luvun loppupuolella. Maailmanlaajuinen ilmaston lämpeneminen ja kasvihuonekaasujen lisääntyneet päästöt ovat luultavasti tärkeimmät maailmanlaajuiset ympäristökysymykset, mutta myös muut elinkeinoihin ja energiaan liittyvät ympäristön saastuttajat vaativat huomiota ja järjestelmällisiä vastatoimia.

Maailmanlaajuisessa ympäristöyhteistyössä vallalla oleva suuntaus tulee esille niissä konsepteissa, joita viime aikoina on laadittu kestävästä kehitystä varten. Oltuaan poliittinen iskulause käsite on saanut yhä enemmän konkreettista sisältöä niin yhteiskunta- kuin elinkeinoelämän suunnitelmissa. Energiankulutuksen vähentämisestä ja tehostamisesta sekä kestävien tuotanto- ja kulutustottumusten luomisesta vallitsee yhä suurempi yhteisymmärräys.

Puhtaat ja ympäristöystävälliset kulutustavarat - erityisesti elintarvikkeet - ovat muodostuneet kuluttajille entistä tärkeämmiksi. Pohjolan on tehtävä yhteistyötä tällä alalla, joka liittyy läheisesti ympäristöpolitiikkaan, sekä eurooppalaisella että kansainvälisellä tasolla, jotta aikaan saataisiin terveysnäkökohdat etusijalle asetettava yhdenmukaistava säännöstö.

Tukholman konferenssista vuonna 1972 sai alkunsa laaja kansainvälinen ympäristöyhteistyö. Pohjoismaat ottivat kaukonäköisesti huomioon ympäristön Helsingin-sopimuksessa ja pohjoismaisessa ympäristösopimuksessa 1974. Ympäristökysymysten merkitys, erityisesti Rion konferenssissa esille otettujen maailmanlaajuisten ympäristönäkökohtien, on noussut huomattavasti siitä lähtien. Kun ottaa huomioon muun muassa pääministerien julistuksessa vuonna 1998 esitetyn maininnan Pohjolasta kestävästä kehityksen alueena ja ympäristöministerien työn uuden ympäristöstrategian aikaan saamiseksi, on syytä harkita käsitteen "kestävä kehitys" kirjaamista Helsingin-sopimuksen tekstiin ja ympäristökysymysten nostamista entistä tärkeämmiksi yhteistyössä.³

Parhaillaan ponnistellaan mekanismien luomiseksi Kioton päätösasiakirjassa 1998 mainituille päästöoikeuksien vaihdolle ja kaupalle. Epäselvää on kuitenkin, koska tästä kaupasta voi tulla operatiivista, koska yksityiskohtaisia kauppaa ohjaavia kansainvälisesti hyväksytyjä sääntöjä ei vielä ole. Mikäli useat maat ryhtyisivät yhdessä noudattamaan Kioton päätösasiakirjassa kasvihuonekaasuille annettuja päästörajoituksia, kehitykselle aukeaisi uusi tie. Pohjoismaisella tasolla on käynnissä tutkimus, jonka tavoitteena on pohjoismaisen mekanismin luominen sopivien projektien tunnistamiseksi perustettavan pörssin tai foorumin muodossa.

Pohjoismaiden on myös luontevaa korostaa erityisesti merialueisiin liittyviä kysymyksiä - niin meriympäristön suojelua kuin sen resurssien hyödyntämistä - koska Pohjolaa ympäröivät maailmanlaajuisesta näkökulmasta taloudellisesti ja ekologisesti merkittävät meret.

Länsi-Pohjolalle Pohjois-Atlantin meriympäristöllä on erityinen merkitys. Pohjoismaiden on yhdessä ryhdyttävä erityistoimenpiteisiin sen suojelemiseksi.

---

³ Yhteistyö- ja ympäristöministerien strategiaraportti pääministerielle: "Bæredygtig udvikling – En ny kurs for Norden" julkaistaan syksyn aikana.

Suunta ja toimenpiteet

Pohjoismaat ovat monessa suhteessa olleet edelläkävijöitä ympäristökysymyksissä ja niiden on

- ❑ pidettävä huolta myönteisen ympäristöprofiilinsa säilyttämisestä ja kehittämisestä esiintymällä yhdessä kansainvälisillä areenoilla kestävä kehityksen ja terveystuotannon puolesta
- ❑ tehtävä aloitteita kaupan ja avustustoimenpiteiden ympäristösääntöjen ja eettisten sääntöjen luomiseksi
- ❑ edistettävä kansainvälisen ympäristölainsäädännön tiukentamista ja selkeitä tuotannon ympäristönormeja
- ❑ tehtävä aloite kansainvälisen ympäristötuomioistuimen perustamisesta
- ❑ kehitettävä yhteinen päästöpörssi Itämeren alueelle pilottiprojektina Kioton sopimuksen joustavien mekanismien toteuttamiseksi
- ❑ laadittava toimenpidesuunnitelma Itämeren, Barentsin aluetta ja Arktista varten osana EU:n pohjoista ulottuvuutta
- ❑ tehtävä aloite säännöllisten Pohjois-Atlantin valtioiden ministerikokousten aikaan saamiseksi, joihin myös Färsaaret ja Grönlanti osallistuvat, Pohjois-Atlantin ympäristön

YHTEISTYÖN MUODOT

Edellä esitetyssä kehitystrendien ja toimenpideideoiden läpikäynnissä on korostettu yhteistyön sisältöä. Tällä sisällöllä on väistämättä vaikutuksia myös yhteistyön muotoon. Sisällön ja muodon selvä ero ei ole tässä yhteydessä mahdollista.

Pohjoismaisen yhteistyön muodot kokivat laajan muutoksen 1990-luvun alussa ns. Iloniemen ryhmän esityksestä. Tuolloin pääministerit ottivat harteilleen kokonaisvastuun pohjoismaisesta yhteistyöstä. Tämä vastuu kuten myös yhteistyö- ja neuvonpitojärjestelmä kirjattiin Helsingin-sopimukseen 1993. Uudelleenjärjestelyt tehtiin kylmän sodan loputtua Eurooppaan syntyneen uuden tilanteen perusteella, kun siirtymävaiheessa olevien maiden kehityksen muotoutuminen ja Pohjoismaiden EU-suhteiden järjestäminen olivat vielä epävarmoja.

Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyyden varmistuttua käyttöön otettiin vuonna 1995 järjestelmä, jossa pohjoismainen toiminta jaettiin kolmeen osa-alueeseen

- Eurooppa-kysymykset
- pohjoismaiset kysymykset
- lähialuekysymykset

sekä lisättiin puoluerhymien vastuuta Pohjoismaiden neuvostossa.

Kolmen pilarin järjestelmä heijasti hyvin niitä haasteita, jotka olivat pinnalla järjestelmän käyttöönottovaiheessa 1990-luvun puolivälissä, jolloin Suomesta ja Ruotsista oli tullut EU:n jäsenvaltioita. Uudistuksessa pidettiin kiinni vakiintuneen Pohjoismaiden välisen sisäisen yhteistyön säilyttämisestä. Tätä myös paneeli on pitänyt itsestäänselvänä lähtökohtana ja se on keskittynyt kymmenen trendin sisältämiin haasteisiin.

Lähivuosina on edessä Pohjoismaiden yhteistyön ehtojen nopea muutos, joka johtuu globalisoitumisesta ja siitä tosiasiaista, että ensimmäiset uusista demokratioista ovat EU-jäsenyyden kynnyksellä. Globalisoituminen ja Euroopan integraation syveneminen lisäävät pohjoismaisen koordinoinnin tarvetta Pohjoismaiden vaikutusvallan vahvistamiseksi ja pohjoismaisten arvojen suojelemiseksi. EU:n laajentuminen ja Baltian maiden lähestyvä liittyminen unioniin muuttavat ratkaisevasti lähialuepolitiikan sisältöä. Samalla päätäntävaltaa siirretään huomattavassa määrin pois kansallisilta parlamenteilta, mikä edellyttää niiden välisen yhteistyön vahvistamista.

Pohjoismaiden yhteistyön perusta pitää ja yhteistyöhön sekä neuvonpitoon nojaava järjestelmä muodostaa jatkossakin hyvän pohjan yhteistyön kehittämiseksi ja näkyvyyden parantamiseksi. Sen sijaan useat syyt puoltavat luopumista kolmikantamallista, joka on värittänyt sekä hallitus- että parlamenttiyhteistyön rakennetta 1990-luvun loppupuoliskolla:

- ❑ Hajautumisen vaara on olemassa keskitettyjen panostusten sijasta
- ❑ Luoteis-Venäjä jää käytännössä Pohjolan ainoaksi "lähialueeksi" siinä merkityksessä kuin vuoden 1995 uudistuksessa tarkoitetaan, sen jälkeen kun Baltian maat on hyväksytty EU-jäsenyyden hakijaehdokkaiksi
- ❑ Kokemus osoittaa, ettei toiminnan maantieteellinen jakaminen ole sisällön kannalta kestävä pitkällä aikavälillä.
- ❑ Yhteistyö Eurooppa-asioissa on toki tärkeää, mutta koska EU vastaa niin suuresta osasta kansallista lainsäädäntöä, Eurooppa-pilarista muodostuu liian yleinen ja epäselvä viitekehys.

Näistä syistä on perusteltua ottaa askel kolmen pilarin mallista kohti yhteistyömallia, joka perustuu joukkoon kehii, joiden muuttujina ovat maantiede ja sisältö. Pohjoismaiden edellytetään muodostavan jokaisen kehän ytimen. Aihealueesta riippuen kehii voidaan laajentaa pragmaattisesti siten, että ne pitävät sisällään myös ydinjoukon ulkopuolisia osanottajia, lähinnä Baltian, Arktiksen ja Pohjois-Atlantin rannikkovaltiot, mahdollisesti myös järjestöjä kuten Itämeren neuvosto ja EU.

Paneeli ei asettaisi yhteistyökumppaneita tarkkailijan asemaan vaan malli perustuu osapuolten väliseen tasa-arvoon. Tällä tavoin Pohjoismaiden yhteistyö laajenisi tapauskohtaisesti intressien ja hyödyn mukaan. Etuja on kaksi: toisaalta Pohjoismaiden yhteistyö säilyisi pohjoismaisena, toisaalta suhteet Baltian maihin normalisoituisivat isäntä-suojatti-problematiikan poistuessa.

Esimerkki tällaisesta pohjoismaisen yhteistyön laajentuneesta kehästä on paneelin ehdotus (ks. trendi 10, Ympäristö, yllä) Pohjoismaiden aloitteesta Pohjois-Atlantin kaikkien rannikkovaltioiden välisen yhteistyön aloittamisesta merellisen ympäristön suojelemiseksi ja meren resurssien järkeväksi hyödyntämiseksi. Ehdotus perustuu raporttiin, jonka paneelin asettama asiantuntijaryhmä antoi analysoituaan pohjoisia alueita koskevia monia yhteistyösopimuksia ja laitoksia. Asiantuntijaryhmän raportti on paneelin raportin liitteenä (Liiteviikko).

Kehäyhteistyön idea on tavallaan reaktio usein keskusteltuun kysymykseen Pohjois-Euroopan eri alueellisten neuvostojen ja järjestöjen päällekkäisyyksistä ja kaksinkertaisesta työstä. Kysymystä Pohjoismaiden yhteistyön ja alueellisten yhteistyöjärjestöjen päällekkäisyyksistä ja yhteispeleistä käsitellään asiantuntijaryhmän raportissa (vrt. tiivistelmä liitteessä 2 ja koko raportti Liitevihkossa). Raportissa korostetaan koordinoinnin lisäämisen sekä mahdollisten täydennysten tarvetta. Tätä varten tarvittaisiin kokonaisvaltaisen valvonnan tasoa sekä pohjoisessa tehtävän kansainvälisen yhteistyön arviointia. Aloite tässä kysymyksessä olisi tultava Pohjoismaiden pää- ja ulkoministereiltä.

Kuten asiantuntijaryhmän raportista selviää, meriympäristöön liittyvät kysymykset ovat erityisen monivivahteisia ja niitä säätelevät useat kansainväliset sopimukset. Tärkeintä tulevaisuudessa on poliittisen tahdon mobilisointi ja kanavointi määrätietoiseksi ja tehokkaaksi meriympäristön suojelemiseksi. Paneeli ehdottaa, että Pohjoismaat kulkevat etujoukoissa tässä kysymyksessä.

Toinen konkreettinen esimerkki on paneelin ehdotus Baltian maiden jäsenyydestä Pohjoismaiden investointipankissa (ks. trendi 7, Markkinat ja talous, yllä).

Itsehallintoalueiden itsenäistymispyrkimysten johdosta perinteisen pohjoismaisen yhteistyön osanottajakunnan laajentamiseen täytyy olla valmiuksia. Tähän liittyvät perustuslailliset kysymykset, joita Helsingin-sopimus ja sen sovellukset sääntelevät on selvitettävä tarkkaan.

Pohjoismaiden yhteistyössä on keskityttävä selkeisiin asiasisältöihin ja integroitava lähialue- ja Euroopan integraatiokysymykset niihin. Paneelin tässä raportissa tarkastelemat ja selvittämät kymmenen trendiä voisivat muodostaa yhteistyön mahdollisen jakoperustan.

Käytännössä tämä voisi esimerkiksi tarkoittaa sitä, että ympäristöministerit käsitellessään ympäristökysymyksiä sisällyttäisivät myös EU:n ympäristöpolitiikan ja lähialueyhteistyön keskusteluihinsa. Ministerit tapaisivat toisinaan omassa piirissään, toisinaan laajemmassa piirissä, esim. Baltian maiden ministereiden kanssa tai muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Vastaavasti Pohjoismaiden neuvoston ympäristövaliokunnalla olisi keskinäisiä tapaamisia sekä kokouksia yhteistyökumppaneiden kanssa. Samalla tavalla meneteltäisiin energia-, liikenne- ja muissa kysymyksissä. Tämän vaikutuksesta EU-politiikka integroituisi päivittäiseen poliittiseen työhön tavalla, joka helpottaisi yhteisten esiintymisten koordinointia ja edistämistä. Neuvoston valiokuntien ja EU:n väliset yhteydet paranisivat samalla.

Tämä työskentelytapa normalisoisi samalla yhteistyösuhteet muun muassa Baltian maihin, jotka voisivat osallistua yhtäläisin ehdoin neuvotteluihin ja toimintasuunnitelmien laatimiseen silloin, kun se olisi tarkoituksenmukaista ja ajaisi kaikkien osapuolten etuja.

Kehämalli vastaa myös Pohjoismaissa ilmaistuun kiinnostukseen tehdä yhteistyötä läntisten alueiden kuten Skotlannin ja Newfoundlandin kanssa.

Pääministerit ovat ottaneet kokonaisvastuun pohjoismaisesta yhteistyöstä ja jopa tiivistäneet keskinäistä yhteydenpitoaan ja kokouksiaan. Tämä kehitys on looginen ja välttämätön, ja sitä voisi hyvin viedä vielä pitemmälle.

Ministerineuvostojen toiminnan ja laitostuneen yhteistyön suhteen paneeli suhtautuu epäillen ministerineuvostojen ja laitosten suureen määrään. Paneeli arvelee, että jako, joka perustuu rajoitettuun määrään sektorit lävistäviä trendejä/teemoja tarjoaisi mahdollisuuden tehokkaampaan yhteistyöhön, jonka osanottajat vaihtuisivat käsiteltävän asian mukaan. Tämä merkitsisi itse asiassa jatkamista elintarvikeministerineuvoston perustamisen yhteydessä käyttöön otetulla linjalla.

Vastaava valiokuntajako neuvoston puolella voisi piristää vuoropuhelua ja vahvistaa ja selkiyttää yhteistyötä entisestään, erityisesti jos neuvoston työtä kehitetään yhä enemmän eri maiden parlamenttien asianomaisten valiokuntien väliseksi yhteistyöksi ja neuvonpidoksi. Pohjoismaiden neuvoston tulisi koostua tulevaisuudessa keskeisten kansallisten parlamentin valiokuntien edustajista. Parlamenttien puhemiehet voisivat johtaa työtä nykyistä enemmän, jolloin he voisivat osaltaan olla muovaamassa pohjoismaista asialistaa. Näin myös kansalliset ja pohjoismaiset asialistat yhdistettäisiin tarkoituksenmukaisesti. Tällainen uusi rakenne innostaisi epäilemättä vilkkaaseen ja syvälliseen pohjoismaiseen poliittiseen keskusteluun.

Pohjoismaiden yhteistyön muokkaaminen paneelin esittämään suuntaan edellyttää keskustelua kauppaa-, kehitysapu-, ja puolustusministereiden osallistumisesta ministerineuvostoon, kuten myös ulkoministereiden roolista, kun heidän toimialueeseensa kuuluvat kysymykset ovat esillä.

Ministerineuvoston sihteeristön organisaatiota ja pysyvien laitosten suurta määrää on tarve selvittää lähemmin. Paneeli on näiden suhteen ottanut huomioon pääsihteerin äskettäin julkaiseman budjettianalyysin⁴ ja pohtinut joustavan sihteeristön tarkoituksenmukaisuutta, jonka muovaaminen tapahtuisi koordinoitavien antamista lähtökohdista.

Paneelin mielestä olisi hyödyllistä vielä valmistella niitä yhteistyömuotojen muutoksia, joita nyt esitettyssä raportissa edellytetään, ja tuolloin ottaa edellä esitetyn lisäksi huomioon

- saamelaisten oikeus omaan edustajaan Pohjoismaiden neuvostossa
- mahdollisuuden antaminen Pohjoismaiden neuvostolle kääntyä suoraan itsehallintoalueiden hallitusten puoleen suosituksia ja muita esityksiä antaessaan
- yhteisen pohjoismaisen edustuksen/pohjoismaisten puhemien tarkoituksenmukaisuus kansainvälisissä elimissä ja järjestöissä

---

⁴ ”Budgetanalyse 2000, Det nordiske budget”, Pohjoismaiden ministerineuvosto, Kööpenhamina, toukokuu 2000

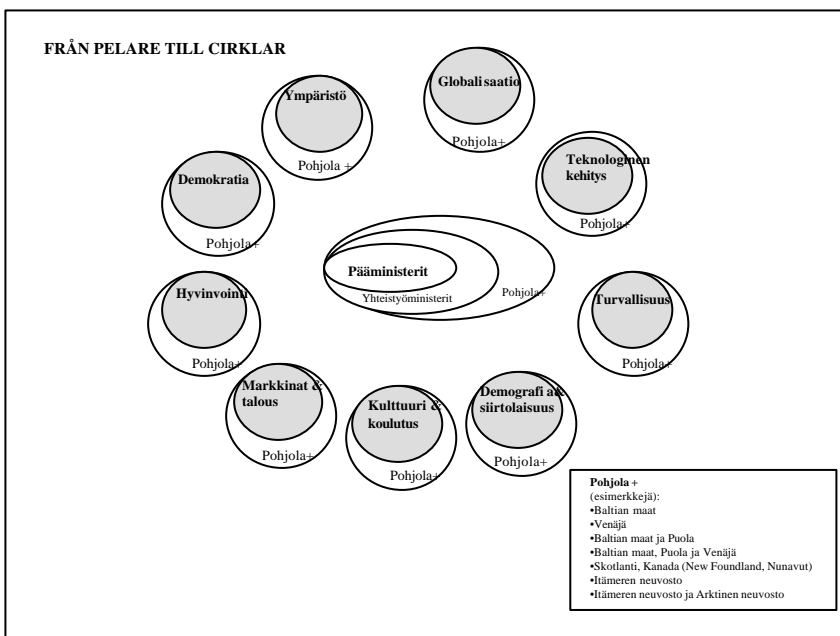
Suunta ja toimenpiteet

Globalisoituminen, Euroopan unionin laajeneminen ja Euroopan integraation syveneminen lisäävät Pohjoismaiden yhteistyön tarvetta ja merkitystä yhteisen arvojen ja etujen suojelemiseksi.

Tämän vuoksi paneeli ehdottaa, että:

- yhteistyö perustuu rajoitetulle määrälle kehiä, joiden sisältö ja maantieteellinen laajuus vaihtelevat;
- Helsingin sopimuksen ympäristösäännökset uudistetaan ja vahvistetaan;
- Pohjoismaat tekevät aloitteen yhteistyön aikaan saamiseksi Pohjois-Atlantin alueella elintärkeän meriympäristön suojelemiseksi;
- pannaan täytäntöön selvitys niistä sopimuskysymyksistä, jotka liittyvät pohjoismaisen yhteistyön osanottajapiirin mahdolliseen laajentamiseen;
- Ministerineuvoston sihteeristö suuntautuu joustavuuteen ja koordinointiin. Paneelin trendit/teemat voisivat toimia pohjana mahdolliselle työnjaolle;
- Pohjoismaiden neuvoston toimintaa voitaisiin tehostaa suorien yhteyksien luomisella kansallisten parlamenttien valiokuntiin;
- ulko-, puolustus-, kauppaa- ja kehitysapuministerit sitoutetaan entistä suuremmin ministerineuvoston toimintaan;
- yhteistyössä otetaan huomioon
  - saamelaisten oikeus omaan edustajaan Pohjoismaiden neuvostossa

KUVA 5

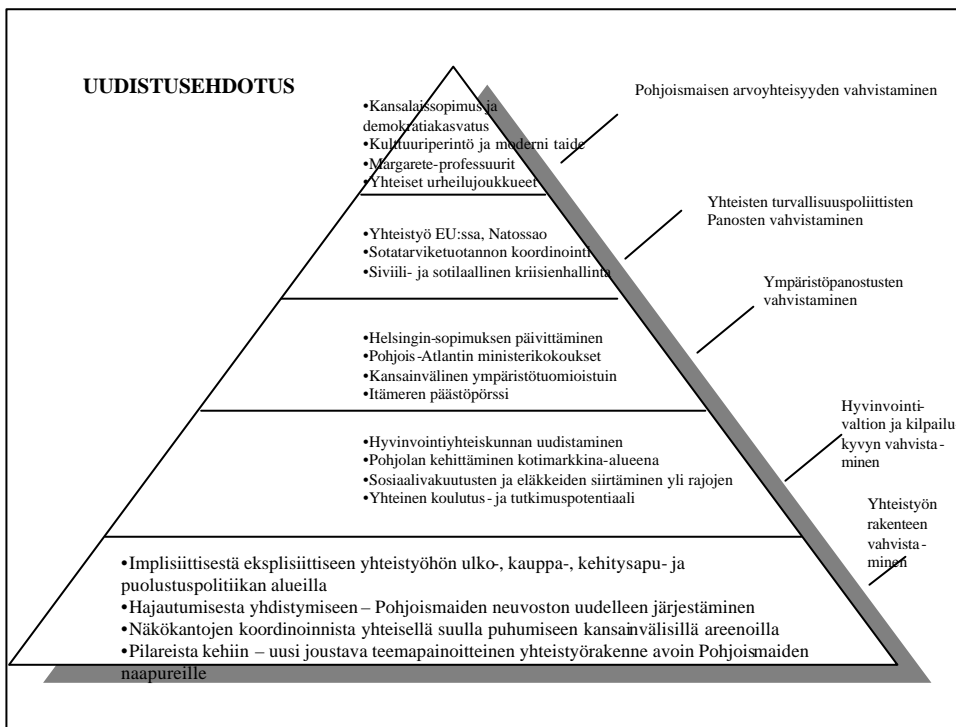
TIIVISTELMÄ

Tiivistetysti paneeli on päätenyt neuvotteluissaan suosittalemaan Pohjoismaiden hallituksille ja parlamenteille

- pohjoismaisen yhteistyörakenteen kokonaisvaltaista uudelleen järjestelyä muun muassa
  - korvaamalla kolmen pilarin malli joustavalla teemapainotteisella kehärakenteella, joka on avoin myös itäisille lähialueille ja läntisille naapureille
  - siirtymällä mahdollisimman laajasti näkökantojen koordinoinnista yhdellä suulla puhumiseen kansainvälisissä järjestöissä
  - sitouttamalla ulko-, kauppa-, kehitysapu- ja puolustusministerit suoraan ministerineuvoston rakenteeseen
  - kansallisten parlamenttien valiokuntien osallistumisella Pohjoismaiden neuvoston työskentelyyn
- hyvinvointivaltion uudistamista ja Pohjolan kilpailukyvyyn vahvistamista muun muassa
  - kehittämällä edelleen Pohjolaa kotimarkkina-alueena
  - koordinoimalla koulutus- ja tutkimusmahdollisuudet
  - tekemällä sosiaalivakuutukset, eläkkeet ja sosiaaliset oikeudet rajojen yli siirrettäviksi
  - koordinoimalla työntekijöiden hankintaa ja siirtolaisuutta
- ympäristönäkökohtien huomioon ottamista muun muassa
  - Helsingin-sopimuksen päivittämisellä
  - tekemällä aloitteen kansainvälisen ympäristötuomioistuimen perustamiseksi
  - kehittämällä yhteinen päästöpörssi Itämeren alueelle
  - tekemällä aloitteen Pohjois-Atlantin valtioiden ministerikokousten pitämiseksi meriympäristöstä
- yhteisen turvallisuuspoliittisen panoksen vahvistamista muun muassa

- ❑ vaikuttamalla EU:n ja NATO:n välisen tarkoituksenmukaisen yhteistyön puolesta
- ❑ koordinoimalla sotatarviketeollisuutta ja hankintoja
- ❑ kehittämällä yhdessä siviili- ja sotilaallista kriisienhallintaa
- ❑ pohjoismaisen arvoyhteyden vahvistamista muun muassa
  - ❑ jäljellä olevien vapaan liikkuvuuden esteiden poistamisella ja kansalais sopimuksen solmimisella pohjoismaalaisten oikeuksista
  - ❑ tähdentämällä kulttuuriperintöä ja demokratiakäsitystä
  - ❑ tukemalla verkostoja ja vaihto-ohjelmia
  - ❑ perustamalla Margarete-professoreja

KUVA 6

Globalisoitumisen aikakautena on erittäin tärkeää, että pohjoismainen ääni kuuluu selvästi. Koko sotien jälkeisen ajan Pohjoismaat ovat tehneet läheistä yhteistyötä monissa kansainvälisissä järjestöissä, esimerkiksi YK:ssa, Valuuttarahastossa ja Maailmanpankissa. Bretton-Woods instituutioissa Washingtonissa Pohjoismaat ovat vuosikymmenien ajan muodostaneet oman vaalipiirin, johon on vuodesta 1991 lähtien kuuluneet myös Baltian maat. Vaalipiiriä edustaa päivittäisessä toiminnassa yhteinen edustaja, jota koordinoitujen ohjeiden tukevat. Tämä järjestelmä on toiminut erittäin hyvin ja se voidaan nostaa esille myönteisenä esimerkkinä myös muissa yhteyksissä.

Pohjoismaiden yhteistyön ehkä tärkein tehtävä tulevaisuudessa on huolehtia Pohjolan äänen selkeästä kuuluvuudesta kansainvälisillä areenoilla pohjoismaalaisten etujen suojelemiseksi ja Pohjolaan yhdistävien ihmisenäkemyksien ja demokraattisten arvojen ilmaisemiseksi. Paneeli korostaa, että pohjoismainen yhteistyö on poliittinen väline, jota voidaan käyttää tai jättää käyttämättä. Paneeli suosittelee voimaakkasti sen käyttöä.